Militärverwaltung te Brussel verrichte aanhouding van de Foy, zonder aarzelen en krachtdadig bij Reeder aanklopt om zijn Belgische ambtgenoot in vrijheid te doen stellen en toe te laten opnieuw zijn funktie uit te oefenen ([629]). Men kan de neiging niet onderdrukken die op het eerste gezicht erg bevreemdende tussenkomst te verklaren als een uiting van Heydrichs erkentelijkheid en, wellicht, van zijn hoop dat de Foy hem, op zijn beurt, gedurende de bezetting erkentelijk zal zijn.

Himmlers oogmerken van begin 1937 vindt men duidelijk terug in een verslag van Heydrich van 22 augustus van het volgende jaar dat toevallig, na de Duitse nederlaag, in een Duits archief te Berlijn ontdekt werd ([630]). Het maakt gewag van een geheime overeenkomst tussen de Duitse *Sicherheitspolizei* en dertien landen, waaronder België ([631]), voor het bestrijden van het kommunisme en andere « gevaarlijk » geachte bewegingen. Naar Heydrich rapporteerde had men « uitstekende resultaten » bereikt en was het « dwingend geboden de politionele samenwerking » voort te zetten. (Volgt dan, in het verslag, een samenvatting van Himmlers doeleinden zoals wij die reeds kennen.)

Men merke op dat Heydrich zijn rapport op de vooravond van het kongres van 1938 redigeerde. Het is niet duidelijk of het akkoord waar hij het over heeft al in 1937 een feit was dan wel of hij verwachtte dat het pas na het kongres van 1938 getekend zou worden. Er is reden om te geloven dat dit laatste het geval was, aangezien Heydrich bij zijn verslag het model van de te tekenen overeenkomst als bijlage voegde ([632]).

Er rijzen drie belangrijke vragen. 1) Verscheen er eind augustus-begin september 1938 opnieuw een afvaardiging van de Belgische Openbare Veiligheid op het Internationaal Politiekongres te Berlijn en op de daarbij aansluitende *Reichsparteitag* te Neurenberg ? In het Duitse bronnenmateriaal, dat grote leemten vertoont, valt daaromtrent niets te ontdekken. Wellicht zou het Belgische, mocht het bestaan, hier iets aan het licht brengen ([633]). 2) Het volgende jaar konden het Internationaal Politiekongres en de aansluitende

(629) Hiervóór, p. 128 en 130.

(630) *La Gestapo contre le communisme. Un accord avec les polices politiques de 13 pays*, in *Le Soir*, 11 september 1945. Wij zijn er nog niet in geslaagd het dokument zelf in Duitse archieven terug te vinden. Het bestaan van het stuk wordt bevestigd door de kritiek van de Foy op de geloofwaardigheid ervan.

(631) De andere landen zijn Brazilië, Polen, Nederland, Joegoslavië, Griekenland, Italië, Japan, Bulgarije, Finland, Hongarije, Portugal, Spanje — dezelfde landen als in augustus 1937 (hiervóór, noot 608) met uitzondering van Oostenrijk (dat sedert de *Anschluss* van maart 1938 deel uitmaakt van Duitsland), Danzig en Uruguay, die niet meer vermeld worden. Een nieuw lid is Spanje.

(632) Als noot 630.

(633) In het najaar van 1938 werden, op initiatief van Duitsland, besprekingen gevoerd met vertegenwoordigers van de Nederlandse, Deense en Noorse politieke politie over de organizatie-Wollweber (sabotage van Duitse, Italiaanse en Japanse schepen). België weigerde aan die besprekingen deel te nemen (DE JONG, *op. cit.*, p. 553). Betekende die weigering dat België afstand genomen had van de aktiviteit van het Internationaal Politiekongres ?

Reichsparteitag, ten gevolge van de dreigende oorlogsomstandigheden, geen doorgang vinden. Aanvaardde de Belgische Openbare Veiligheid, enkele weken voordien, de uitnodiging door een afvaardiging op dit kongres vertegenwoordigd te zijn ? 3) Kwam het ooit vóór 10 mei 1940 tot een bepaalde vorm van konkrete samenwerking tussen de Belgische Openbare Veiligheid en de bevoegde diensten van de *Sicherheitspolizei* ? Ondervraagd door het persagentschap *Associated Press,* dat het bestaan en de inhoud van Heydrichs verslag bekend had gemaakt, antwoordde de Foy dat er « vóór de oorlog nooit sprake geweest was van een geheime overeenkomst (*accord*) tussen de Belgische Veiligheid en de *Gestapo* » met het oog op de bekamping van het kommunisme ([634]). Kort vóór het uitbreken van de oorlog, aldus de Foy verder, hadden Duitse politieke en niet-politieke vluchtelingen in België hun toevlucht gezocht tegen de vervolgingen door de *Gestapo* ([635]). Het spreekt vanzelf dat wij wensten te weten met wie wij te doen hadden. Er waren toen in België vier dissidente partijen : de rexisten, de Vlaams-nationalisten, de kommunisten en de Duitse irredentisten uit de Oostkantons. Het was nodig dat de Belgische autoriteiten een waakzam oog hielden op de politieke vluchtelingen, in 't biezonder op de Duitse irredentisten. « Derhalve » (wij volgen de Foy in de gang van zijn betoog) werd een « regeling » (*arrangement*) met de *Gestapo* getroffen voor het verschaffen van inlichtingen over al de Duitse vluchtelingen die het Belgische grondgebied betraden. De *Gestapo* verschafte de beloofde inlichtingen. Nooit eiste zij echter de uitlevering van vluchtelingen.

Bij de Foys antwoord passen de volgende opmerkingen. 1) Het is van hem natuurlijk niet te verwachten dat hij in 1945 zou bekend maken dat een afvaardiging van de Openbare Veiligheid, op uitnodiging van Himmler, in 1937 had deelgenomen aan het geheime Internationaal Politiekongres te Berljin en dat hij, wegens zijn funktie, op voorstel weer van Himmler, op de *Reichsparteitag* te Neurenberg als Hitlers eregast werd uitgenodigd. 2) Zelfs mocht er vóór 10 mei 1940 tussen de *Sicherheitspolizei* en de Belgische Openbare Veiligheid geen geheime overeenkomst hebben bestaan in de zin als door Heydrich bedoeld — en niets bewijst dat er een bestaan heeft ([636]) — dan kan een zekere, wellicht beperkte feitelijke samenwerking tussen die twee polities niet worden geloochend. Wij wijzen andermaal op Heydrichs rechtvaardiging van zijn snelle tussenkomst, in juli 1940, ten gunste van zijn aangehouden Belgische ambtgenoot. de Foy zelf geeft in 1945 toe dat er met de *Gestapo* een « regeling » getroffen werd voor het verschaffen, door de Duitse

(634) Als noot 630.

(635) Het is opvallend dat de mededeling van Heydrich aan Reeder van 16 juli 1940 en het antwoord van de Foy aan *Associated Press* van begin september 1944 hierin overeenstemmen : informatie werd verstrekt (vooral) de laatste maanden vóór de inval van 10 mei 1940 — volgens Heydrich door de Foy, volgens deze laatste door de *Sicherheitspolizei.*

(636) Volgens het (onvolledige) Duitse bronnenmateriaal sloot Duitsland tussen 1936 en 1938 een *Abkommen* (akkoord) van politionele aard met Argentinië, Estland, Joegoslavië, Oostenrijk en Portugal (PAB, *Inland* II *geheim,* 64). Feitelijk ook met Italië, Finland en, zeer waarschijnlijk, Hongarije (JACOBSEN, *op. cit.,* p. 462-463).

politie, van inlichtingen over naar België uitgeweken Duitse vluchtelingen. 3) Was die « regeling » zo eenzijdig als de Foy in 1945 wil doen geloven ? Was het alleen de *Gestapo* die inlichtingen verschafte over naar België uitgeweken Duitse politieke en niet-politieke (Joodse) vluchtelingen ? Was er geen wederkerigheid van Belgische zijde ? 4) Het uiterst zwakke punt in het antwoord van de Foy : wat hebben de « dissidente partijen » in België, behalve de kommunisten, te maken met een regeling over Duitse vluchtelingen tussen de *Sicherheitspolizei* en de Belgische Openbare Veiligheid ? Hoe konden — om met de Foy te spreken — de Belgische bevoegde diensten, door middel van die regeling, « een waakzaam oog » houden « in 't biezonder op Duitse irredentisten » ? Kan men zich een ogenblik voorstellen dat de Duitsers aan de Belgen inlichtingen verschaften over de *Heimattreuen* uit de Oostkantons — en omgekeerd ? Dezelfde vraag geldt voor de Vlaams-nationalisten en de rexisten. Mag men vermoeden dat de Foy in september 1945 met het bericht van *Associated Press* wat verveeld zat en daarom getracht heeft de lezers van zijn antwoord op een dwaalspoor (dit van de « dissidente partijen » in België) te brengen ?

Het verhaal is daarmee niet ten einde. Op 25 september 1945, enkele dagen na de bekendmaking van Heydrichs verslag door de pers en van de Foys antwoord, richtte de kommunistische volksvertegenwoordiger Lahaut zich tot de ministers van landsverdediging en van justitie met een vraag om interpellatie over « de betrekkingen van onze Nationale Veiligheid met de *Gestapo* » ([637]). Lahaut kwam niet aan het woord ofschoon zijn interpellatie al geredigeerd was. Men stelt zich de vraag of er invloeden gewerkt hebben om hem het zwijgen op te leggen. Hadden bepaalde officiële instanties er belang bij dat de reeds ingeschreven interpellatie niet gehouden werd ? Was de interpellant zelf politiek kwetsbaar en heeft hij, onder de bedreiging van onthullingen over zijn houding vóór 22 juni 1941, er het zwijgen toe gedaan ? Wij weten het niet.

Het feit dat Heydrich in juli 1940 snel bij Reeder tussenkwam om de Foy in vrijheid te doen stellen terwijl Ganshof, die om dezelfde reden was aangehouden, hem onverschillig liet, rechtvaardigt de mening dat de chef van de Sipo-SD zich zijn Belgische ambtgenoot verplicht oordeelde. Hoopte hij dat een erkentelijke de Foy tot wederdienst bereid zou zijn ? Niets bewijst dat de laatste zich daartoe heeft laten verleiden. Over enige ambtelijke aktiviteit van het hoofd van de Belgische Veiligheid in het raam van de Duitse bezettingspolitiek is nagenoeg niets bekend. Dat Reeder dienaangaande in 1943 niets weet mee te delen is niet zonder betekenis. Zijn stil-

(637) *Parlementaire Handelingen. Gewone Zittingen. Kamer van Volksvertegenwoordigers 1944-1945*, p. 71. Het onderwerp van de interpellatie vindt men aldus omschreven : *Sur les relations de notre Sûreté Nationale avec la Gestapo, les répercussions de celles-ci sur notre politique étrangère et leurs conséquences, en regard du préjudice moral et matériel causé à un certain nombre de nos concitoyens.*

zwijgen bewijst dat hij, die toch de benoeming van de Foy voor Himmler zo aanvaardbaar mogelijk wilde maken, toen geen reden tot spreken meende te hebben. Kon Reeder echter ambtshalve onwetend zijn van een eventuele geheime samenwerking tussen de Belgische Veiligheid — voor zover die tijdens de bezetting nog bestond — en de *Sicherheitspolizei* ? Rekening houdend met de ambtelijke en persoonlijke verhouding tussen de *Militärverwaltungschef* en de leiders van de Sipo-SD te Brussel (eerst Canaris tot november 1941, vervolgens Ehlers tot februari 1944, dan weer Canaris tot het einde der bezetting) ([638]) is het weinig waarschijnlijk dat de gestelde vraag ontkennend moet beantwoord worden.

Het beschikbare bronnenmateriaal van Duitse oorsprong brengt enkel aan het licht dat het bureau van de Sipo-SD te Brussel, meer bepaald Afdeling IV (*Gestapo*), in december 1940 de mogelijkheid overwoog van een samenwerking met de Belgische Veiligheid met het oog op de kontrole van kommunistische en marxistische aktiviteiten. Straub, de chef van de IV, dacht toen aan de oprichting van een numeriek beperkte politieke afdeling in de Vreemdelingenpolitie onder de leiding van « de vroegere en thans weer in dienst getreden politiechef de Foy » ([639]). Hoe men er aan Duitse zijde toe kwam de naam de Foy vooruit te schuiven, is niet bekend. Op te merken valt dat er geen gewag gemaakt wordt van bewezen of te verwachten diensten. Evenmin van een instemming van de Foy met het overwogen Duitse voorstel. Twee maanden later, in februari 1941, ging het plan als « voorbarig » in de ijskast omdat de kontrole van die speciale afdeling te veel moeilijkheden zou hebben opgeleverd ([640]). Ontbrak het de Duitsers aan het nodige vertrouwen in de Foy en zijn medewerkers ?

Na zijn invrijheidstelling in juli 1940 bleef de Foy verantwoordelijk voor de dienst Vreemdelingenpolitie. Het registreren van de ongeveer 325.000 vreemdelingen in België, waaronder 38.000 Joden, achtte de *Militärverwaltungschef* niet mogelijk zonder de medewerking van de bevoegde Belgische diensten. Hij beval, schrijft hij, dat van februari 1941 af de dokumenten betreffende de vreemdelingen, de zogenaamde *Registres des Etrangers,* in afschrift voor kontrole en gebruikmaking aan de Duitse diensten zouden bezorgd worden. Tevreden noteerde Reeder dat de stukken zo zorgvuldig waren bijgehouden dat verdere maatregelen voorlopig als overbodig mochten beschouwd worden ([641]). Met welk speciaal doel het bezettingsbestuur in februari 1941

(638) Zie het eerste deel van deze studie in *Bijdragen,* 3, p. 77-78.

(639) *Der Beauftragte des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD für Belgien und Frankreich, Dienststelle Brüssel* IV A (getekend C. Canaris), aan het RSHA IV, ter attentie van *SS-Oberführer* Müller, 11 december 1940, p. 4 (Proc. Can. 0230).

(640) Als vorige noot (getekend Kober, *Chef SD,* plaatsvervanger van Canaris), aan *Chef der Militärverwaltung,* ter attentie van *Kriegsverwaltungsrat* Heym, 25 februari 1941, p. 6 (Proc. Can. 0228).

(641) TB 14 over februari 1941, 2 maart 1941 (T-501, 104, 68-69). Uit Reeders verslag blijkt niet aan wie het bevel gegaan was : rechtstreeks aan de Foy of aan zijn hiërarchische overheid, de toenmalige sekretaris-generaal van justitie Wauters ?

de samenstelling van een *Ausländerkartei* voor noodzakelijk hield, is niet bekend. (Indien de versie van Reeder juist is, dan dringt een vergelijking zich op. In mei 1943 weigerde de rektor van de katolieke universiteit te Leuven, Mgr. Van Waeyenbergh, de Duitsers de registers met de namen van de eerstejaarsstudenten te overhandigen. Op 30 juni volgde zijn veroordeling tot achttien maanden gevangenis ([642]).)

Het zou ten zeerste interessant zijn te weten hoe de Duitse diensten gedurende het eerste bezettingsjaar informatie verzamelden over de kommunistische partij in België en over de in ons land verblijvende Sovjetburgers. Volgens een verslag van 25 juni 1941 van Canaris aan het RSHA heerste er in KPB-kringen, onmiddellijk na de verrassende aanhoudingen bij het begin van de Duitse inval in de Sovjetunie, « grote angst en onzekerheid ». Op zijn minst waren toen 319 partijleden ingerekend. Haar weinig doortastende optreden sedert het begin der bezetting in acht genomen, hadden de Belgische kommunisten zich niet kunnen voorstellen dat de Duitse politie tot maatregelen op grote schaal in staat zou zijn geweest ([643]).

Op deze omstandigheid wordt hier om de volgende reden gewezen. Kort na de juni-aanhoudingen zou Canaris, tijdens een dienstbespreking op het RSHA te Berlijn, zich verbaasd hebben getoond over de gedetailleerde informatie hem weken voordien door zijn hiërarchische overheid (*Amt IV* in het RSHA) over de kommunisten in België bezorgd ([644]). Waarop Müller, de chef van dit ambt (*Gestapo*), zou hebben geantwoord dat de lijsten van de aangehouden kommunisten *mit Hilfe der Sûreté* waren opgemaakt ([645]).

In hoeverre die naoorlogse verklaring van Canaris (zij dateert van 1 november 1948) waarheidsgetrouw is, zou alleen nader onderzoek kunnen uitmaken. Het nodige bronnenmateriaal ontbreekt. Zal men opwerpen dat hij zijn verantwoordelijkheid voor de aanhouding van de kommunisten (het was echter een bevel van hogerhand) op de Foy heeft willen afwentelen ? Dan zou hij hem ook, gedurende de instruktie van zijn naoorlogs proces, belast

(642) LECLEF, *Kardinaal Van Roey en de Duitse bezetting in België*, p. 176-185.

(643) *Der Beauftragte des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD für Belgien und Frankreich, Dienststelle Brüssel* IV, get. Canaris, aan RSHA IV (Proc. Can. 0217).

(644) Enkele weken vóór de Duitse aanval tegen de Sovjetunie ontving Canaris van het RSHA een verzegeld briefomslag dat hij slechts mocht openen op bevel onder de kodenaam *Sonnenwende*. In de vroege ochtenduren van 22 juni 1941 ontving hij dit bevel. Het omslag bevatte, volgens Canaris, « een volledige lijst van kommunistische leiders, hun naam, voornaam, geboortedatum en -plaats, adres, zelfs de geheime adressen waar zij zich verborgen hielden ». Zie de in volgende noot vermelde bronnen.

(645) *Anlässlich einer Besprechung in Berlin hat mir später General Müller, Chef des Amtes IV, erklärt, dass diese Listen mit Hilfe der Sûreté errichtet worden waren.* (C. Canaris aan auditeur Wilmart, 1 november 1948. Evdok.) Aan auditeur Hallemans verklaarde Canaris nog op 12 november 1948 : « Ik was zeer verwonderd op 22 juni 1941 een zo volledige lijst te bekomen met allerlei details over de verblijfplaats van de aan te houden kommunisten. Wanneer ik deze verwondering aan Müller kenbaar maakte antwoordde hij lachend, dat na de zegerijke veldtocht in het Westen vooraanstaande personen van de Belgische politie (*Spitzen der belgischen Polizei*) deze details hadden gegeven. » (Evdok.) Zie nog volgende noot.

moeten hebben. Dat doet hij juist niet ([646]). Een andere belangrijke vraag is of Canaris wel enige reden tot verbazing kón hebben ten aanzien van Müllers rijke informatie. Uit het beschikbare eigentijdse Duitse bronnenmateriaal mag worden afgeleid dat Canaris sedert de aanvang van zijn eerste ambtsperiode te Brussel (december 1940) met de grootste aandacht de aktiviteit van de kommunistische partij in België gevolgd en genoteerd heeft. Reeds op 25 februari 1941 kon hij het RSHA melden dat de *Dienststelle* te Brussel zo degelijk was geïnformeerd dat ze « te allen tijde » de tenuitvoerlegging van politiemaatregelen kon waarborgen ([647]). Begin april berichtte hij Müller, reeds 1.800 kommunisten, waaronder 334 partijfunktionarissen, in een *Spezialkartei* te hebben opgenomen ([648]). Eind mei stond het vast : zodra er gevaar dreigt kan de Sipo-SD Brussel, na overleg met het bezettingsbestuur, de kaderleden *schlagartig* aanhouden. De nodige maatregelen waren reeds getroffen ([649]). Het besluit ligt voor de hand : was *Gestapo*-Müller weken vóór de Duitse aanval tegen de Sovjetunie in het bezit van gedetailleerde inlichtingen over de kommunistische partij in België, dan beschikte Canaris er ook over. Was diens informatie dezelfde als die van Müller, daar hij ze zijn chef bezorgd had ? Zoja, dan had zijn verbazing geen zin. Zoneen, dan moet men daaruit afleiden dat het RSHA over andere informatiebronnen betreffende de kommunisten in België beschikte, buiten de *Dienststelle* te Brussel om. Hoe deze laatste haar informatiegaring verricht heeft weet men niet. Canaris zou gedurende zijn eerste ambtstermijn in België en Noord-Frankrijk nog niet over een degelijk net verklikkers (*indicateurs*) beschikking hebben gehad ([650]). Wat de vóór juni 1941 ingewonnen informatie over de kommunisten waard was, blijft hier buiten beschouwing ([651]).

Nog op te merken valt dat het eigentijdse Duitse bronnenmateriaal nagenoeg niets vertelt omtrent kontakten van de Sipo-SD met de Belgische politieke politie. Maar het is denkbaar dat de twee organismen de nodige voorzorgen hebben getroffen om de volstrekte geheimhouding te waarborgen en dat het bronnenmateriaal, indien het ooit heeft bestaan, vernietigd werd. Bij

(646) Op 14 oktober 1948, gedurende het proces von Falkenhausen, werd Canaris met de gewezen *Militärbefehlshaber* en Reeder gekonfronteerd. Over de invrijheidstelling van de Foy verklaarde hij dat zij het gevolg was van een bemiddeling van Heydrich, die op een « loyale samenwerking » met de bezetter hoopte. Die hoop ging evenwel niet in vervulling (Proc. vF., 133).

(647) *Der Beauftragte des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD für Belgien und Frankreich, Dienststelle Brüssel* IV, aan Reeder, 25 februari 1941 (Proc. Can., 0228, p. 6).

(648) Als vorige noot en dezelfde aan RSHA IV, 3 april 1941 (Proc. Can., 0222 en 0224).

(649) *Der Beauftragte des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD für Belgien und Frankreich, Dienststelle Paris* IV, aan RSHA IV, 30 mei 1941 (Proc. Can., 0218, p. 3).

(650) Pv. Canaris, 28 mei 1946, p. 4bis (Proc. Can., 0074).

(651) Over de twijfelachtige waarde van de door de Sipo-SD gedurende het eerste bezettingsjaar gegaarde informatie vgl. J. GOTOVITCH, *Introduction à l'étude de la déportation. Le convoi du 22 septembre 1941*, in *Cahiers d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, I, 19, p. 109, 113-114, 117. De schrijver is geneigd te besluiten dat de informatie gedeeltelijk de vooroorlogse aktiviteit van aangehouden kommunisten betrof. Over haar oorsprong verneemt men niets.

de Belgische Veiligheid zou de *Gestapo* een *Dienststelle* met twee Duitse tolken hebben geïnstalleerd ([652]). Over haar bevoegdheid en aktiviteit is niets bekend. Aan de andere kant mag niet worden verzwegen wat de beschikbare Duitse bronnen wél openbaren : dat de door de Sipo-SD vóór juni 1941 overwogen samenwerking met de Belgische politieke politie niet van de grond kwam (althans blijkbaar niet). Wij weten reeds dat Canaris' plan van december 1940 (een politieke afdeling in de schoot van de Vreemdelingenpolitie), twee maanden later in de ijskast ging omdat de kontrole van de nieuwe dienst door de Sipo te veel moeilijkheden zou hebben opgeleverd ([653]). Veelbetekenend mag het heten dat men hetzelfde argument ontwikkeld vindt in het Duitse betoog tegen een verbod van de kommunistische partij in België. De Sipo zelf, zo luidt het, is numeriek te zwak om de toepassing van het verbod te kontroleren. Voor een doeltreffende bekamping van de kommunisten zou in de Belgische politieke politie een speciale afdeling opgericht moeten worden. Dat stuit, einde mei 1941 nog, op « moeilijkheden » ([654]).

Doelde Müller, in zijn besprekingen met Canaris over de werking van de Belgische Veiligheid vóór 21 juni 1941, op ijverige ondergeschikten van de Foy die, zonder diens medeweten, het RSHA inlichtingen hadden bezorgd ? Toen in april 1943 Reeder de leiders van de nieuwe-ordebewegingen ontbood om uitleg te verschaffen over de repressie van de terroristische aktiviteit van het Verzet, kwam ook Matthys aan het woord ([655]). De waarnemend leider van Rex meende te weten dat er in de diensten van de Veiligheid « ook thans nog specialisten in de strijd tegen de kommunisten in het geheim voortwerken ». Maar, liet hij er onmiddellijk op volgen, « leidende ambtenaren van de Veiligheid verhinderen het produktief maken van die arbeid ». Hij besloot : « Wanneer men aan de leiding van de Veiligheid en van de Gerechtelijke Politie betrouwbare ambtenaren benoemt, dan zal men van die politieorganen

(652) Volgens het verslag van C. G. Reimer, leider van de afdeling V (*Kriminalpolizei*) in de Sipo-SD Brussel, over zijn aktiviteit gedurende de bezetting in het ambtsgebied van von Falkenhausen, 13 januari 1946, p. 66. De centrale *Dienststelle* te Brussel, schrijft hij, beschikte over *Aussendienststellen* en *Aussenstellen. Darüber hinaus unterhielt die Abteilung IV [Gestapo] auch noch eine 'Deutsche Dienststelle bei der Sûreté'. Dort waren die Dolmetscher Berth und Moller tätig.* (Proc. vF. 1737.) In het verslag over zijn beleid gedurende de bezetting als waarnemend prokureur-generaal te Brussel betreurt Ch. Collard dat *des membres de la Sûreté ont eu le grave tort de continuer ces relations et même de se montrer en ville avec des policiers allemands* (Ch. COLLARD, *Le Parquet Général de la Cour d'Appel de Bruxelles durant l'occupation*, p. 42. NCWO II, Verzameling *An 40*, 74). Collard bedoelt het voortzetten van betrekkingen met Duitse politieambtenaren in het kader van de Internationale Kommissie voor Kriminele Politie (niet te verwarren met Geheim Internationaal Politiekongres). Het verslag van Reimer bevat (p. 72 en 88-92) enkele gegevens over zijn kontakten met de leiding van de Belgische Gerechtelijke Politie. Reimer legt er opvallend sterk de nadruk op dat die kontakten louter zakelijk, professioneel en volledig apolitiek waren en bleven. Met Belgische aangelegenheden liet hij zich niet in.

(653) Hiervóór, p. 142.

(654) *Der Beauftragte des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD für Frankreich und Belgien, Dienststelle Paris* IV, aan RSHA IV, 6 en 30 mei 1941 (Proc. Can., 0220 en 0218).

(655) *Niederschrift über die Besprechung des Militärverwaltungschefs mit den Führern der Erneuerungsbewegungen über die Sühnemassnahmen wegen Terrorakte am 15. April 1943*, p. 10 (T-501, 97, 483).

waardevolle medewerking mogen verwachten. » de Foy blijkt dus in 1943 bij Matthys niet in de gunst te hebben gestaan ([656]). Eind februari 1944 pleegden terroristen uit het kamp van de politieke kollaboratie een reeks aanslagen op Belgische vooraanstaanden, onder wie Galopin en de Foy. De goeverneur van de *Société Générale* werd vermoord, de Foy kon zijn leven redden daar hij sedert maanden van woning was veranderd ([657]). Zochten de moordenaars de Foy te treffen als een van de verantwoordelijken voor de wegvoeringen in de meidagen van 1940 of (en) als de sekretaris-generaal van justitie die het gewelddadige optreden van het Verzet niet beteugelde ? De vraag moet onbeantwoord blijven.

Men tast in de mist wanneer men de overweging poogt te achterhalen die voor Reeder doorslaggevend was om de benoeming van de Foy als opvolger van Schuind met beslistheid bij Himmler aan te bevelen. Schuind was in april 1941 voor de bezetter politiek een onbeschreven blad, maar de *Militärverwaltungschef* oordeelde hem na verloop van tijd « niet moedig genoeg » om de weerspannigheid van de justitie te breken. de Foy was evenwel sedert het begin van de bezetting én voor de bezetter én voor de kollaborateurs een zwaar belaste persoonlijkheid. Zag het hoofd van de *Militärverwaltung* in hem alleen de « nuchtere » (anti-kommunistische) ambtenaar, de « handige vakman » die zou slagen waar een « politiek kankeraar » als Schuind mislukt was ([658]) ? Ook op die vraag is voorlopig geen antwoord mogelijk.

In januari 1947, bij het einde van de instruktie van zijn proces voor de Krijgsraad te Brussel, verzocht Matthys zijn auditeur nog een indrukwekkende reeks belangrijke getuigen te horen. Aan zijn invloedrijkste medewerker, M. J. Collard, wenste hij via de auditeur de vraag te stellen of de *Militärverwaltung* geen « speciale redenen » had laten gelden om haar instemming met de benoeming van de Foy te betuigen ([659]). De betekenis van die vraag wordt duidelijk wanneer men ze in verband brengt met een passus in de door Matthys in mei 1947 aan zijn rechters overhandigde memorie. De benoeming van de Foy, leest men daarin, *avait été des plus normales et les Allemands disaient l'avoir agréée parce que M. de Foy était un homme de Londres et*

(656) Ehlers, de toenmalige chef van de Sipo-SD Brussel, reageerde afwijzend op de suggestie van Matthys : de *Sûreté* was gebrekkig (*rückständig*) gedokumenteerd, haar metoden verouderd. Een ingrijpen van de Belgische politie zou meer storend dan doeltreffend werken, besloot hij.

(657) Ch. COLLARD, *Le Parquet Général de la Cour d'Appel de Bruxelles durant l'Occupation, 1940-1944*, p. 32 (NCWO II, Verzameling *An 40*, 64). VAN DEN WIJNGAERT, *op. cit.*, p. 288-289. Biezonderheden over de mislukte aanslag op de Foy in het verslag van de prokureur des konings te Brussel van 1 maart 1944 (Pv. Komitee sekretarissen-generaal, 1 maart 1944. Bijlage. NCWO II).

(658) Vgl. hiervóór, noot 594, en TB 25 over juli-september 1943, geredigeerd eind november (T-501, 106, 559).

(659) De vraag die Matthys aan M. J. Collard in verband met de benoeming van de Foy gesteld wenste te zien luidt integraal als volgt : *N'avez-vous pas assisté... dans le bureau de Matthys à une conversation entre celui-ci et le Dr. Reusch, le Dr. Heym, chef de cabinet de Reeder, conversation où il fut question du secrétaire-général du ministère de la justice, du gouvernement de Londres et des raisons particulières qui avaient incité l'administration militaire à donner son agrément à la désignation de M. de Foy ?* (Evdok.)

parce qu'ils espéraient que cette particularité le mettrait mieux à même de maintenir l'ordre public ([660]).

Wij citeren hier het getuigenis van Matthys voor wat het waard is. In het aanschijn van de dood gaf de plaatsvervangende leider van Rex blijk van morele moed door zijn verantwoordelijkheid niet te ontlopen ([661]). Welk belang had hij er toen bij, over de benoeming van de Foy een leugenachtige bewering neer te schrijven die deze laatste daarenboven *niet* belastte ? De geschiedschrijver kan alleen maar betreuren dat de bevoegde auditeur het destijds niet mogelijk of niet gepast geoordeeld heeft op Matthys' verzoek in te gaan. Hetzelfde zal hij denken over het wegvallen, in september 1945, van de reeds ingeschreven interpellatie-Lahaut. Die twee feiten wekken de indruk dat er getracht wordt iets in de doofpot te stoppen. Dat hoeft niet : een communiqué van 14 september 1944 van de Belgische regering kenmerkte de houding van de Foy tijdens de bezetting immers als onberispelijk (*irréprochable*) ([662]).

Bestuurlijke scheiding ?

Na het relaas van de bekende feiten die rechtstreeks verband houden met de benoeming van de Foy tot sekretaris-generaal van justitie in september 1943, keren wij thans terug tot het onderhoud Himmler-Reeder van ongeveer twee maanden voordien.

Bespraken de twee gezagdragers toen ook de mogelijkheid, eerlang de bestuurlijke scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië in te voeren ? Voor het antwoord op die belangrijke vraag beschikt de geschiedschrijver alleen over de naoorlogse versie van de gewezen *Militärverwaltungschef*, een pleidooi waarin hij zich doet gelden als de redder van de Belgische eenheidsstaat ([663]). Er is echter weinig reden om Reeders beweringen terzake als totaal verzonnen te verwerpen. Men herinnere zich dat in mei-juni, na de be-

(660) Memorie Matthys, p. 23. (Evdok.)

(661) Als vorige noot, p. 11.

(662) *Le Soir*, 15 september 1944. De regering-Pierlot had de Foy, met vier kollega's sekretarissen-generaal, van 1 september af, voorlopig geschorst. — In november werd de Foy, op zijn verzoek, ontslag verleend als administrateur van de Veiligheid van de Staat. Hij werd opgevolgd door Bihin, toen nog *en captivité* (*Le Soir*, 18 november 1944). Van 1 april 1946 tot 31 maart 1947 was de Foy rechter bij de internationale rechtbank te Tanger.

(663) Memorie Reeder voor auditeur Wilmart, 25 mei 1949 (Proc. vF. 352). De algemene strekking van het stuk blijkt duidelijk uit de volgende passus (p. 2-3) : *Wiederholt wurde von dem MB.MV. [Reeder] schriftlich und mündlich darauf hingewiesen, dass der Belgische Staat kein Regenwurm sei, den man verhacken könne, ohne die Lebensfähigkeiten zu töten oder zu stören.* Al de dokumenten waar Reeder naar verwijst in de memorie zijn verloren gegaan. Hij schreef in zijn cel, jaren na de gebeurtenissen, uitsluitend voortgaande op zijn geheugen dat automatisch selektief werkte met het oog op de noden van zijn verdediging. Gedurende de instruktie van zijn proces herinnerde hij zich nog belangrijke stukken tegen de bestuurlijke scheiding en het benoemen van een HSSPF te Brussel te hebben geredigeerd, aan welke sekretaresse(n) hij ze gedikteerd en wie van zijn medewerkers er kennis van gekregen had (de Radzitsky d'Ostrowick, Belgisch advokaat van Reeder, aan *Fräulein*

sprekingen van Himmler met Van de Wiele en Degrelle, in België geruchten de ronde deden over een nakende verdeling van het land in twee rijksgouwen (Vlaanderen en Wallonië) en een rijksgebied (Brussel) ([664]). Die geruchten waren niet ongegrond. In Degrelles nota van 24 mei voor Himmler is er inderdaad sprake van een (tijdelijke) gemeenschappelijke Belgische regering te Brussel met beperkte bevoegdheid en gesplitste diensten voor Vlaanderen en Wallonië ([665]). Waarom zou Reeder van het onderhoud met Himmler (waar hij dringend om gevraagd had, beweert hij), enkele weken later geen gebruik hebben gemaakt om te waarschuwen voor de gevolgen van de overwogen maatregel ? Het is een feit dat hij zich als *Militärverwaltungschef, in tempore non suspecto* dus, onbewimpeld uitgesproken heeft tegen het invoeren van een bestuurlijke scheiding gedurende de bezetting. De les van de Eerste Wereldoorlog indachtig verwierp hij zulk een diep-ingrijpende maatregel als zakelijk niet doelmatig, politiek gevaarlijk en ekonomisch schadelijk voor de Duitse oorlogvoering ([666]). Anders dan Himmler beschouwde hij de *Flamenpolitik* dan ook niet als doel in zichzelf, maar slechts als middel tot het doel : de militaire overwinning. Men leide daaruit niet af dat Reeder in beginsel voorstander zou geweest zijn van de *idée belge* en de politieke belichaming daarvan, de Belgische eenheidsstaat ([667]). Geen duurzame politieke ordening in België, zo houdt hij voor, tenzij men « op een andere wijze dan tot heden het geval was », rekening houdt met het fundamentele feit van de etnische tweeledigheid van het land. Het is niet eens zeker dat decentralizatie dan voldoende zal zijn ([668]). Maar dat was zorg voor later, *na* de verwachte overwinning.

Söntgen, Reeders sekretaresse vanaf 3 september 1944, 27 juli 1948, en Reeder aan zijn Duitse advokaat Achenbach, 27 september 1950. BAK, *Alliierte Prozesse* 4, von Falkenhausen, 106 en 105).

(664) Hiervóór, p. 95 en 110.

(665) Hiervóór, p. 106.

(666) *Jahresbericht* Reeder juni 1941-juli 1942 (T-501, 104, 720 en 919-920). TB 17 over de periode 1 juni-1 september 1941 (T-501, 105, 61). *Niederschrift über den Empfang führender Nationalflamen durch den Militärverwaltungschef Reeder am 22. August 1941*, p. 15 en 19, negatief antwoord van Reeder op de vraag van Borms, de bestuurlijke scheiding in te voeren (Proc. vF. 119). *Niederschrift über die Besprechung des Militärverwaltungschefs Reeder mit Dr. Borms und den Generalsekretären Dr. Leemans und Dr. Romsee am 11.10.1941*, p. 19-20 (BAK, NS 19/1547). Leemans steunde Reeder in zijn afwijzend antwoord op het verzoek van Borms. *Er halte es für notwendig, auch innerhalb Belgien, imperialistisch zu denken... Statt der Verwaltungstrennung sei unter den heutigen Umständen die einheitliche Verwaltung Belgiens unter flämischer Führung das Richtigere.* In een merkwaardig verslag van 18 oktober 1943 trachtte Reeder Himmler te doen begrijpen, hoe gevaarlijk het zou zijn de ingewikkelde bloedsomloop van het zwakke organisme dat de Belgische staat is, te storen (BAK, NS 19/285).

(667) Vgl. nader A. DE JONGHE, *De vestiging van een burgerlijk bestuur in België en Noord-Frankrijk*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 1, 1970, p. 75-79, en *Hitler en het politieke lot van België*, I, p. 59-61.

(668) *Wie immer das zukünftige Statut des heutigen Belgiens aussehen wird, nur eine solche politische Ordnung [verspricht] wahrhaft Aussicht auf Dauer, die der völkischen Grundtatsache dieser Gebiete, ihrer Zweiteilung in eine flämische und eine wallonische Hälfte, in wesenhaft anderer Weise Rechnung trägt als bisher. Die äusserliche Uebernahme dezentralistischer Grundsätze durch die belgizistischen Gruppen wird dieser Notwendigkeit in keiner Weise gerecht.* (*Jahresbericht* Reeder juni 1940-juli 1941. T-501, 104, 738.)

Volgens zijn naoorlogse versie gaf Reeder tijdens de bespreking met Himmler onverbloemd te kennen dat hij en von Falkenhausen om ontslag zouden verzoeken mocht de bestuurlijke scheiding werkelijkheid worden ([669]). De *Reichsführer-SS* scheen toen nog niet bereid « de verantwoordelijkheid voor het beleid in België in zijn geheel » te aanvaarden. (Werd het vraagstuk zo gesteld ?) Zich de oorlogstoestand voor ogen houdend, zou Himmler niet hebben aangedrongen. Maar voor de *Militärverwaltungschef* was dat niet voldoende. Schriftelijk alarmeerde hij de opperste legerleiding. Zowel het OKW als het OKH liet zich overtuigen. Men merke op dat Reeder aan het woord is. Was er veel overtuigingskracht nodig ? Uiteraard was de opperste legerleiding niet gediend met de machtsaangroei van Himmler in de bezette gebieden. Ook de politiek machtige *Parteikanzlei* sprak zich bij monde van haar leider Bormann, Himmlers « meest gevaarlijke concurrent inzake de Germaanse politiek » ([670]), tegen het plan van de *Reichsführer* uit. Zij zou zelfs te kennen hebben gegeven dat het vervangen van de *Militärverwaltung* door een *Zivilverwaltung* nog geen bestuurlijke scheiding betekende ([671]). Himmler, aldus Reeders besluit na de oorlog, stond in de zomer van 1943 « geïsoleerd » en voelde zich derhalve gedwongen van zijn plan af te zien.

Dit besluit vergt een korrektie. Het isolement dat Reeder bedoelde kan slechts het hoogste niveau gegolden hebben. De *Reichsführer* was en bleef Hitlers gevolmachtigde voor alle *Volkstumsfragen* (ook die van de partij) ([672]), een funktie die hem voldoende armslag bood om b.v. in België het beleid van de bezettingsadministratie te beïnvloeden en te doorkruisen. Als *Militärverwaltungschef* zal Reeder waarachtig ervaren hebben hoevér Himmlers politieke macht reikte — ook zonder bestuurlijke scheiding.

Het moge waar zijn dat de *Reichsführer* in de zomer van 1943 zijn plan betreffende de bestuurlijke scheiding niet kon doordrukken ten gevolge van o.m. Bormanns tegenstand. Binnen de partij was hij daarom op dit stuk niet totaal machteloos. Uit hoofde van zijn speciale Germaanse volmachten kon hij proberen in de NSDAP, via de scholing, de splitsing van België in de geesten « zo snel en zo ruim mogelijk » voor te bereiden. Zo kreeg het *Hauptschulungsamt* van de partij, in opdracht van *Reichsorganisationsleiter* Ley, eind juli aanwijzing hoe Himmlers instrukties betreffende de Germaanse politiek begrepen dienden te worden ([673]). De *Führer*, aldus de inleidende

(669) Als noot 663, p. 26-28.

(670) IN 't VELD, *De SS en Nederland*, I, p. 167.

(671) Toen de *Militärverwaltung* in juli 1944 verdween om plaats te maken voor een *Zivilverwaltung* bleef het ambtsgebied van de *Reichskommissar* territoriaal ongewijzigd. Het strekte zich uit over België als geheel en Noord-Frankrijk.

(672) Zie nader IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 167-172 en het tweede deel van onze studie in *Bijdragen*, 4, december 1976, p. 130.

(673) *Die Deutsche Arbeitsfront, Zentralbüro, Volkspolitisches Amt*, aan *Hauptschulungsamt der NSDAP*, 28 juli 1943 (IfZM, NO-1659). De opdracht is duidelijk : *Im Auftrag des Reichsleiters Pg. Dr. Ley, bitte ich Sie, lieber Pg. Bruhn, baldigst und so umfassend als dies gegenwärtig möglich ist, die Schulung und damit die gesamte Partei den obigen Richtlinien entsprechend auszurichten.* Het sterk door de SS geïn-

vaststelling, heeft de *Reichsführer-SS* belast met de *Oberleitung* van de nieuwe-ordebewegingen in de Germaanse landen. In de behandeling van de Germaanse volken moet de klemtoon liggen op de Germaanse stamverwantschap en meteen, zoveel mogelijk, op de banden met het Duitse volk. Geen gelijkstelling met andere buitenlandse als b.v. Polen. Germanen zijn de Noren, de Denen, de Nederlanders, de Vlamingen en (voor 80 %) de Walen. De term Belg wordt niet meer gebruikt. Er mag nog enkel sprake zijn van Vlamingen en Walen (674).

Wat daarvan in de praktijk het resultaat was, weet men niet. De bedoeling van Himmler is echter duidelijk. Zeker, in haar gestadig streven naar machtuitbreiding moest de SS met de NSDAP als een « tegenkracht » rekening houden (675). Maar het is ook een feit dat Bormann, sedert de bekende *Anordnung* van 12 augustus 1942, Himmler in de Germaanse politiek niet hindert. Overigens mag men zich de vraag stellen of Bormann tegen Himmler in het gelid zou getreden zijn om de benaming « Belgen » tegen « Vlamingen » en « Walen » te verdedigen.

Geïsoleerd of niet, Himmler was optimist. Eind juni 1943 hoopte hij op de spoedige benoeming van Jungclaus tot HSSPF te Brussel (676). De beslissing lag bij Hitler. Zij viel pas ruim een jaar later. Maar Himmler bleef intussen niet lijdzaam toekijken. De breuk van het VNV met de SS half augustus en Reeders reaktie daarop boden hem de geschikte gelegenheid om nog eens doortastend op het politieke vlak in te grijpen.

---

filtreerde *Volkspolitisches Amt* van het *Deutsche Arbeitsfront* was belast met de ideologische begeleiding van de in Duitsland tewerkgestelde buitenlandse arbeiders. De chef van het *Amt*, *SS-Brigadeführer* Tittmann, was tevens voorzitter van de *Deutsch Wallonische Arbeitsgemeinschaft*, de Waalse tegenhanger van de DeVlag, en in deze hoedanigheid een medewerker van Berger, chef van het *SS-Hauptamt*.

(674) *Die Bezeichnung Belgier soll nicht mehr gebraucht werden, sondern ausschliesslich Flamen und Wallonen... Wissenschaftliche Erforschungen... haben ergeben, dass die Wallonen ebenso bis zu 80 % germanisch nordischen Blutes sind, wie die Flamen. Sie gehen nur im Gegensatz zu diesen nicht auf fälisch-sächsisch-friesischen, sondern fränkischen Stamm zurück.*

(675) IN 't VELD, *op. cit.*, I, p. 23, 26, 160, 167, 170.

(676) Kaltenbrunner, chef RSHA, aan von Herff, chef *SS-Personalshauptamt*, 29 juli 1943 (NCWO II, BDC, Jungclaus). Himmler wenste van de benoeming gebruik te maken om zijn beschermeling van *Brigadeführer* tot *Gruppenführer* in de *Allgemeine SS* en *Generalleutnant der Polizei* (een dienstgraad, geen funktie) te bevorderen. Dezelfde promotie, zonder dienstgraad in de politie evenwel, wachtte ook Reeder. De bevordering van Jungclaus volgde op 11 september, die van Reeder pas begin november 1943.

6. ZOMER EN NAJAAR 1943. DE BREUK VNV-SS. DEGRELLE KLAAGT DE *MILITARVERWALTUNG* AAN BIJ HIMMLER EN HITLER

Deze lezer herinnere het zich. Half juli 1943 had Elias gewaarschuwd : mocht er in een nabije toekomst geen klaarheid geschapen worden omtrent de positie van het VNV in het Rijk (versta : de politieke betrekkingen VNV-Duitsland in het algemeen), dan zou hij zich gedwongen zien de werving voor de *Waffen-SS* stop te zetten ([677]). Een maand later achtte hij het ogenblik daartoe gekomen. In hoeverre de druk van binnenuit, met name van het lagere partijkader en van de leiding der jeugdorganizatie, waarin de Dietse strekking zich steeds maar krachtiger in anti-Duitse richting ontwikkelde ([678]), de VNV-leider ertoe genoopt heeft de breuk met de SS eerst binnenskamers in het vooruitzicht te stellen, vervolgens te voltrekken, is een belangrijk vraagstuk waarop de toekomstige biograaf van Elias ([679]) een antwoord verschuldigd is. Aannemelijk is dat de voor Duitsland ongunstige ontwikkeling van de oorlog de animositeit van de VNV'ers tegen de dubbelzinnige bezetter heeft verscherpt, hoewel de tegenstelling VNV-DeVlag al een feit was lang voordat de Duitse nederlaag zich onbetwistbaar begon af te tekenen ([680]).

Het betoog van Elias voor de Algemene Raad van het VNV (14 augustus 1943).

Op 14 augustus 1943 riep Elias de Algemene Raad van het VNV in vergadering te Brussel bijeen ([681]). Van zijn toespraak is, voor zover bekend, geen tekst bewaard gebleven, enkel de aantekening van een niet nader bekende aanwezige die, als vertrouwensman van de DeVlag (?), zich haastte het stuk aan Van de Wiele te bezorgen. Zo geraakte het in het bezit van Jungclaus, Berger en Himmler ([682]). Allerlei voor het VNV bedenkelijke gerucht-en vonden spoedig hun weg naar buiten. Om nauwkeurige informatie in te winnen ontbood Reeder Elias op 23 augustus. Uit een brief van de VNV-leider aan de *Militärverwaltungschef*, 25 augustus, en een speciaal geheim ver-

(677) Hiervóór, p. 116.

(678) TB 25 over de periode juli-september 1943 (geredigeerd eind november) (T-501, 106, 500).

(679) Fr. Van der Elst, een der advokaten van Elias, die in het bezit is van de schriftelijke nalatenschap van de gewezen VNV-leider.

(680) Zie het tweede deel van deze studie in *Bijdragen*, 4, december 1976, p. 66-68.

(681) Niet te verwarren met de Raad van Leiding die door Elias nooit bijeengeroepen werd (pv. Elias, 15 oktober 1946. Evdok). De Algemene Raad (een derigtal personen) was samengesteld uit de leden van de Raad van Leiding, de gouw- en arrondissementsleiders en enkele partijfunktionarissen in de centrale leiding.

(682) Jungclaus aan Berger, niet gedateerd. Berger aan Brandt (voor Himmler), 21 augustus 1943 (BAK, NS 19/285).

slag van de 28e van Reeder aan Himmler ([683]) is het mogelijk met benaderende juistheid Elias' gedachtengang te schetsen.

Zo zag hij de toestand. In Duitsland krijgt het VNV geen kans om aktief op te treden bij de Vlaamse arbeiders daar de DeVlag zich, met de steun van het *Deutsche Arbeitsfront*, een feitelijk monopolie verworven heeft. Duitse jeugdwerken als de Germaanse Landdienst, de Weersportkampen, het *Langemarckstudium*, waarvoor de jeugdorganizatie van het VNV ijverig geworven heeft, zijn verduitsingsmachines gebleken. Hetzelfde geldt voor de *Kinderlandverschickung*. Stelselmatig wordt het VNV in het Rijk bekampt en bespot met het gevolg dat de VNV'ers voor het merendeel verbitterd en als verklaarde tegenstanders van Duitsland naar Vlaanderen terugkeren. Dat is een onhoudbare toestand. Onthullend is het verschil in behandeling van het Legioen Vlaanderen enerzijds, de *Légion Wallonie* anderzijds. Bij het oprichten van de Vlaamse eenheid gedane beloften werden niet gehouden. Geen vrijwilliger die het VNV trouw bleef kon het tot officier brengen — waaruit blijkt dat de afkeer voor de partij, die zoveel geworven heeft, voorwaarde is tot bevordering. In juni 1943 kreeg het legioen, na reorganizatie, de nieuwe benaming *SS-Sturmbrigade Langemarck*, wat geschiedde zonder ruggespraak met het VNV. Er kwam niet eens een mededeling nadien. Maar aan de reorganizatie van het Waalse legioen tot *SS-Sturmbrigade Wallonien* was overleg van Himmler met Degrelle voorafgegaan ([684]). Als politiek leider wordt deze laatste in zijn eenheid onbeperkte invloed toegestaan. Het verdwijnen van *Flandern* in de benaming van de Vlaamse brigade trof des te pijnlijker daar de Walen een soortgelijk offer niet hadden moeten brengen. Het Duitse stilzwijgen op hoog niveau aangaande het verlangen van het VNV naar bestuurlijke en kulturele zelfstandigheid van het Vlaamse volk in het Grootgermaanse Rijk, de klaarblijkelijk bevoorrechte behandeling van de DeVlag, die voor de *Anschluss* ijvert en het VNV wil vernietigen, hebben het stijgende wantrouwen in de Duitse *Flamenpolitik* gevoed. Die politiek is dubbelzinnig. Gegrond is de vrees dat na een Duitse overwinning Vlaanderen ingelijfd wordt.

Volgens Reeder hield Elias zijn tot dusver gevoerde beleid niet langer voor verantwoord. Daarenboven besefte hij dat het de goedkeuring niet wegdroeg van het kader (zeker niet het lagere) en van de jeugdorganizatie, die hem verweten te weinig krachtdadig tegen het streven naar verduitsing in te gaan. Uit persoonlijke overtuiging en om de krisis in eigen gelederen te keer

(683) BAK, NS 19/285. Het verslag van 25 augustus 1943 van Reeder aan Himmler draagt als titel : *Krise im VNV*. Het stuk is belangrijk omdat het, behalve Reeders opvatting over de krisis, korrekties van Elias bij de verspreide geruchten weergeeft. Vgl. nog TB 25 (T-501, 106, 500-501). Op verzoek van Reeder stuurde Elias zijn brief van 25 augustus aan de gouw- en arrondissementsleiders. Dat staat althans te lezen in Reeders *Krise*, p. 7.

(684) Hiervóór, p. 96 e.v. In zijn rede van 6 juni op de kaderdag van het VNV had Elias gezegd : « Als ik heden morgen las in welke voorwaarden het Waalse legioen in de *Waffen-SS* is opgenomen, dan kreeg ik bijna weemoed dat ik geen romaanssprekend Germaan ben. » (*Volk en Staat*, 8 juni 1943.)

te gaan besloot hij de aktieve werving voor de *Waffen-SS* en de boven vermelde jeugdwerken op te schorten tot hij tegen de misstanden voldoende waarborgen zou hebben gekregen. Men stelle dus vast : Elias besluit niet een einde te maken aan de politieke kollaboratie. Enkel met de SS-instanties, ook gecamoufleerde, weigert hij om principiële redenen nog samen te werken. De verhouding tot het bezettingsbestuur blijft ongewijzigd. Duitsland moet de oorlog winnen. Een Duitse nederlaag zou immers ook een Vlaamse nederlaag betekenen en tot de bolsjewizering van Europa leiden.

Was het ogenblik aangebroken om, zoals sommige verbitterde en vertwijfelde Dietsers meenden, een nieuwe (anglofiele) politiek te voeren, los van Duitsland ? Om het onzinnige van zulk een koerswijziging drastisch te bewijzen antwoordde Elias dat zij die het met een duitsgezind beleid niet eens waren het dan maar dadelijk over een andere boeg moesten gooien, anglofiel worden en sabotage gaan plegen. Daar echte Dietsers niet anglofiel zijn (wij proberen Elias' gedachtengang op grond van het beschikbare bronnenmateriaal zo getrouw mogelijk samen te vatten) en een Dietse staat feitelijk niet haalbaar is, blijft, *indien* een nieuwe marsrichting overwogen wordt, geen andere koers mogelijk dan een Belgische. Welnu, de Dietsers, geleerd door tientallen jaren van strijd tegen België, kunnen een Belgische koers slechts afwijzen ([685]).

Die redenering, beklemtoonde Elias, was louter hypotetisch. Principieel bleef de politieke van het VNV ongewijzigd. Hij zelf verlangde niets liever dan zijn volk met goed en bloed voor de Duitse overwinning in de strijd te werpen. Maar dat kon hij niet zolang de waarborg ontbrak dat zijn volk door dat offer zou leven ([686]). Aan het slot van zijn onderhoud van 25 augustus met Reeder zei Elias nog, innerlijk diep bewogen, dat het hoogst nodig werd klare toestanden te scheppen. Spelen de Duitsers « hun spel » voort, dan komen hij en zijn partij als « de bedrogenen » uit. Zijn troepen zal hij verliezen — niet echter ten voordele van de DeVlag, maar van het kamp der duitsvijandigen ([687]).

---

(685) Het blijkt niet dat de uiteenzetting van Elias voor de Algemene Raad aanleiding gaf tot een uitvoerige diskussie. Volgens de aantekening van de niet nader bekende aanwezige (zie noot 682) vroeg J. Leuridan, gouwleider van West-Vlaanderen, het woord om voor te stellen onmiddellijk met de DeVlag te breken door het totale verbod van het dubbele lidmaatschap. Het voorstel werd afgewezen. Volgens dezelfde bron was de stemming na de vergadering « zeer gedrukt ». Sommigen rekenden met de mogelijkheid van een vrede door vergelijk waarop men zich door een pro-Belgische houding moest voorbereiden.

(686) Vgl. brief van Elias aan Reeder, 25 augustus 1943. Op een andere plaats in dit schrijven rechtvaardigt Elias de onderbreking van de aktieve werving voor de *Waffen-SS* aldus : *Ich kann jedoch nicht meine Anhänger anspornen, ihr Leben zu opfern, wenn ich selbst keine Garantie für die Zukunft meines Volkes oder für die politische Schulung der Legion habe.* In zijn rede van 5 september 1943 te Turnhout zou Elias toegeven : « Ik weet dat er ogenblikken zijn dat de legioensoldaten zich afvragen of het wel de moeite waard was hun bloed in te zetten. » (*Volk en Staat*, 7 september 1943.)

(687) In zijn uiteenzetting van 14 augustus en zijn schrijven van de 25e had Elias het ook over de betrekkingen met de *Militärverwaltung* en haar organen enerzijds, de sekretarissen-generaal anderzijds (in geval van tegenstrijdigheid tussen de instrukties

Reeder in het konflikt VNV-SS.

Reeder haastte zich Himmler over de grond van de krisis in te lichten en hem meteen te waarschuwen voor het besluit dat hij van een geërgerde *Reichsführer-SS* kon verwachten : een rechtstreeks beroep op de DeVlag ter vervanging van het VNV. In zijn geheim speciaal verslag van 28 augustus, *Krise im VNV,* uitsluitend voor Himmler bestemd ([688]), kon hij vrijmoediger zijn zienswijze vertolken dan in een gewoon *Tätigkeitsbericht* dat aan tientallen Duitse diensten gestuurd werd. Vandaar het uitzonderlijke belang van dit dokument voor de kennis van Reeders positie in het konflikt VNV-SS waarbij ook hij rechtstreeks betrokken was en dat aldus uitgroeide tot een nieuwe rechtstreekse konfrontatie met Himmler.

Het is merkwaardig dat de *Militärverwaltungschef* in zijn ontleding van de faktoren die de krisis verklaren geen enkel verwijt te uiten vindt aan het adres van het VNV en zijn leider. Elias, schrijft hij, had twee « intern Belgische wensen » : het politieke monopolie van het VNV in Vlaanderen en de Duitse waarborg voor de zelfstandigheid. Ook toen hij vaststelde dat zij geen gunstige weerklank vonden bleef de VNV-leider, niettemin hopend op een aanvaardbare oplossing, de Duitse politiek tot in haar meest impopulaire maatregelen als de verplichte tewerkstelling, steunen. Twijfel aan de eerlijke inzichten van de Duitsers ontstond toen de DeVlag, met de steun van het Rijk, als een bevoorrechte politieke partij mocht ageren. Het « gift van het wantrouwen » en de overtuiging dat Duitsland bewust een dubbelzinnig politiek spel speelde, tastten geleidelijk de massa van de volgelingen aan. Hoewel ontmoedigd en gelaten hield het VNV vast aan de kollaboratie ook toen het voor Duitsland militair en politiek slecht begon te gaan. De toestand werd echter pas gevaarlijk toen 's Rijks vijanden handig probeerden het Duitse stilzwijgen aangaande de vervulling van de Vlaams-nationale verlangens politiek uit te buiten. De Engelse radio verkondigde Engelands bereidheid de Dietse wensen van de Vlamingen te ondersteunen en dreef de spot met het VNV als zijnde het slachtoffer van de dubbelhartige Duitse politiek ([689]). Terzelfdertijd zochten kringen rond het hof en kerkelijke hoogwaardigheidsbeklederS in kontakt te treden met vooraanstaanden van het VNV om te verstaan te geven dat het naoorlogse België rekening zou houden met het door de Duitsers zo geminach-

van de Kommandanturen en die van de sekretarissen-generaal zal men de instrukties van deze laatsten opvolgen), en de beperkte medewerking aan de verplichte tewerkstelling in Duitsland. Wij gaan er hier niet nader op in daar die twee kwesties, in vergelijking met het stopzetten van de aktieve werving voor de *Waffen-SS* en bepaalde Duitse jeugdwerken, van weinig betekenis zijn geweest in de ontwikkeling van het konflikt VNV-SS.

(688) Zie noot 683.

(689) Op 5 september 1943, in zijn rede te Turnhout, wees Elias op dit « laatste lokmiddel van de Engelse propaganda, die plotseling het nieuwe tema heeft ontdekt, namelijk de ophemeling van ons Dietse karakter en de voorstelling van Engeland als de verdediger van onze Dietse toekomst » (*Volk en Staat,* 7 september 1943).

te verlangen naar zelfstandigheid van de Vlamingen ([690]). Anders dan na de Eerste Wereldoorlog zouden de aktivisten dit keer niet vervolgd worden. Bij de studenten dook het Dietse Studentenkeurkorps op met zijn heftige Dietse kritiek op de VNV-leiding. Tenslotte waren er de zogenaamde Karlisten (aanhangers van prins Karel, broer van Leopold III) met het verwijt aan Elias dat hij de Vlaamse belangen niet voldoende verdedigde. Tegen die onder een Vlaamse dekmantel gelanceerde aanvallen bleef de VNV-leider als ruggesteun nog enkel de Duitse vriendschap over. (Reeder bedoelt hier de steun van de *Militärverwaltung*.) Maar ook die scheen hem te ontvallen toen bleek dat de politiek van het bezettingsbestuur « door toonaangevende instanties in het Rijk min of meer afgekeurd » werd.

Op grond van die ontleding bestond er voor Reeder geen twijfel over het antwoord op de kernvraag : waar ligt het Duitse belang ? Slaagt Elias er niet in de stijgende onzekerheid en verwarring in eigen gelederen te overwinnen, dan zullen de ontmoedigde VNV'ers en hun vlaamsgezinde volgelingen niet-leden (*Randgenossen*) voor het merendeel naar het anglofiele kamp overstappen (een aan Elias ontleend argument) ([691]). Spoedig zal de bezettende macht aldus de waardevolste krachten voor het bestuur in Vlaanderen verliezen. De DeVlag ontbeert innerlijke samenhang om het militaire bestuur enige waardeerbare medewerking te kunnen bieden. In de huidige omstandigheden betekent het wegvallen van het VNV « een niet te herstellen verlies, voor de Engelse vijand een onmiskenbare triomf ».

Op de alarmkreet volgde de niet mis te verstane waarschuwing : « de *Militärverwaltung* zou hiervoor de verantwoordelijkheid niet kunnen aanvaarden. » Even duidelijk was de door Reeder voorgestelde oplossing : een ondubbelzinnige keuze, eindelijk, tussen het VNV en de DeVlag en, voor het VNV, een bepaalde toezegging ten aanzien van de bestuurlijke en kulturele zelfstandigheid van Vlaanderen.

Zo dadelijk behandelen wij Himmlers antwoord op dit voor hem uitdagende besluit. Maar intussen deed Berger zich gelden.

Hij juichte ([692]). Er was een klare toestand geschapen. Elias had « de samenwerking met Duitsland » opgezegd ! Wat nu ? vroeg hij Reeder « voor-

(690) Begin juni 1943 kwam een Belgisch gepensioneerd officier, « namens het komitee voor de rehabilitatie van koning Leopold III », de bekende Vlaamse dominikaan Callewaert in zijn klooster te Gent opzoeken. « Met de wens en de wil van de koning » had het komitee tot een opiniepeiling besloten. « Als representatieve figuur van het nationalistische Vlaanderen werd pater Callewaert verzocht te antwoorden op zeven vragen. » De eerste ging over « de mening en de houding van het Vlaamse volk inzake de koning », de tweede, over « de houding van het VNV en de DeVlag tegenover de koning ». Zie nader NUYENS, *Pater L. J. Callewaert*, p. 178-182, waarin men de zeven vragen en de samenvatting van de antwoorden vindt. Callewaert redigeerde eigenhandig de geschiedenis van zijn « verslag aan koning Leopold » op 18 december 1954, dat is ruim tien jaar na de feiten.

(691) Hiervóór, p. 91.

(692) Berger aan Brandt (voor Himmler), 21 augustus 1943 (BAK, NS 19/285).

zichtig en met een heel klein beetje hatelijkheid » toen hij kennis genomen had van Jungclaus' bericht over de VNV-vergadering van 14 augustus. Nog meer juichte hij na de lektuur van Elias' brief van de 25e aan Reeder ([693]). Het bewijs is geleverd dat de voorman van het VNV bezweken is voor de Engelse propaganda. Hoe en in welke mate het geld van de Engelse agenten heeft meegespeeld is nog niet merkbaar, gaf hij (bescheiden) toe. De toon van Elias' schrijven achtte Berger zo aanmatigend dat hij, in Reeders plaats, « die lieden gevangen gezet zou hebben ». Gaat de VNV-leider verder die richting op, « dan blijft er geen andere uitweg » ([694]). Voor de reaktie van Reeder op de beslissingen van Elias had hij niets dan een misprijzend woord : *pflaumenweich* (zacht als dons). Heftig voer hij uit, eind augustus, in het openbaar dan, tegen de leider van het VNV (zonder hem evenwel te noemen) op de Vlaams-Duitse kultuurdagen van de DeVlag te Brussel ([695]) : « Wij vergeten niet ! Wie niet met ons is, is tegen ons ! » Niemand heeft het recht de *Führer* voor te schrijven « op welke wijze hij de Germaanse stammen, elk voor zich, in zijn Rijk zal binnenleiden ». Het getuigt van een « ongehoorde zelfoverschatting zulks uit te spreken en nog meer het te willen afdwingen ». Elias antwoordde even duidelijk enkele dagen later in zijn rede te Turnhout ([696]) : wil men ons als volk « geen staatkundige gestalte geven, dan wordt de opbouw van het Rijk onmogelijk ». Uit de samenwerking met Duitsland « putten wij het recht tot verzet tegen al diegenen die ons nationaal volksbestaan ontkennen ».

14 september wendde Himmler zich rechtstreeks tot Reeder. Met diens besluit over de onvervangbaarheid van het VNV schreef hij het « volkstrekt

(693) Berger aan Brandt, 30 augustus 1943 (BAK, NS 19/285).

(694) *Den Ton des ganzen Schreibens finde ich so anmassend, dass ich als Chef der Militärverwaltung die Leute eingespert hätte. Wenn er in dieser Richtung so weiter macht, dann bleibt auch kein anderer Weg.*

(695) Rede Berger, Brussel, 29 augustus 1943 (fragment) : *Wir werden Flandern heimholen !* (*De Vlag*, VI, 2, september 1943, p. 58.)

(696) Rede Elias Turnhout, 5 september 1943 (*Volk en Staat*, 7 september 1943). De rede van Elias was tevens een antwoord op die van Van de Wiele op de Vlaams-Duitse kultuurdagen te Brussel. Van de Wiele had toen gezegd dat *indien* hij te kiezen had tussen « de bleekneuzige kleinstaatse oplossing van een Dietse staat » en de « aanhechting zonder meer bij Duitsland », hij voor de *Anschluss* kiezen zou. Hij voegde er onmiddellijk aan toe dat die verklaring « een stoot in het ijle gezwets van zovele bewuste of onbewuste misleiders » was. Immers, het ging niet « om Vlaanderen bij Duitsland, maar om bloed bij bloed. » (*De Vlag*, VI, 2, september 1943, p. 68-69.) Van de Wiele ziet over het hoofd dat niet *bij* zou te kiezen hebben over de politieke vorm van aansluiting bij het Rijk. De stelling van Van der Elst als zou Van de Wiele toen « ondubbelzinnig » de *Anschluss* van Vlaanderen bij het Grootduitse Rijk » hebben verdedigd (*Dr. Elias als leider van het VNV*, in *Bijdragen*, 3, oktober 1974, p. 91) is vatbaar voor diskussie. Wel had Van de Wiele kort tevoren, in dezelfde rede, tamelijk dubbelzinnig gezegd dat het er niet kón om gaan « Vlaanderen en Duitsland aaneen te sluiten » omdat zij reeds een eenheid vormden en men niet bij zichzelf kan aansluiten. « Wie uit een eenheid een eenheid wil maken en daarbij spreekt van *Anschluss*, dat is een roddelaar », had hij besloten. Typisch voor de toon van Elias' antwoord op Van de Wiele is de volgende passus : « Ik goochel niet met woorden... evenmin met de mystische drang van het bloed dat in mij het Rijk zou dragen. Ik ben klaar en nuchter, ik spreek klare taal. »

oneens » te zijn ([697]). « Ik heb de indruk dat wij geleidelijk door *Herr* Elias en zijn VNV afgedreigd worden. Ik ben er vast van overtuigd dat het optreden van *Herr* Elias en zijn VNV eerstdaags zo onbeschaamd wordt, dat zelfs degenen die tot besprekingen bereid zijn, niet meer kùnnen instemmen. Wat doet u dan ? » Reeder en zijn medewerkers moesten nu maar eens verder zien dan hun kategorisch uitgedrukte standpunt : het VNV is onvervangbaar, en ernstig gaan onderzoeken, stad voor stad en dorp voor dorp, welke leden van Rex en welke van de DeVlag werkelijk, als 't erop aankwam, officiële ambten zouden kunnen « overnemen ». Diskreet en zo snel mogelijk moest het onderzoek worden aangevat. Himmler stond erop het resultaat te ontvangen onder de vorm van een overzicht van de posten die in aanmerking kwamen en voor hoeveel benoemingen er kandidaten beschikbaar waren ([698]).

Het is van het grootste belang vast te stellen dat Himmlers ambitie zich niet beperkt tot de kontrole, via zijn toekomstige HSSPF, van de politie en de *Volkstumspolitik* in de gewone betekenis van het woord. Hij bereidt zich voor op de infiltratie en de beheersing van de administratie in haar geheel van het bezette België. Het is volkomen normaal dat hij, als *Reichsführer-SS* en chef van de Duitse politie, zo denkt en handelt. Om te beginnen is *Volkstum* voor Himmler, gevolmachtigde van Hitler voor alle *Volkstumsfragen*, een zo rekbaar begrip dat het allerhande machtsaangroei dekt. Vervolgens maakt hij geen wezenlijk onderscheid tussen politie en politiek. Het is dus de taak van de politie niet enkel de staat te beschermen maar hem ook gestalte te geven door er zich meester van te maken. De politieke politie vormt de kern van een « politieke administratie ». Heydrich vertolkt nauwkeurig het SS-standpunt wanneer hij stelt, als chef van de politieke politie *de* verantwoordelijke ten opzichte van Himmler voor de politiek in de bezette gebieden te zijn ([699]).

Reeder betoonde dit keer geen haast met zijn antwoord aan Himmler. Uit niets blijkt dat zijn diensten ooit met het voorbereidende onderzoek begonnen zijn. Men mag evenwel aannemen dat de dreigende brief van een toornige Berger, begin oktober, de *Militärverwaltungschef* deed « opschrik-

(697) Himmler aan Reeder, 14 september 1943 (BAK, NS 19/285). Een afschrift ging aan Kaltenbrunner, chef van het RSHA, en aan Berger, chef van het *SS-Hauptamt*. Reeds op 3 september had Berger, in opdracht van Himmler, bij Reeder geïnformeerd naar « wat hij zich voorstelde met dr. Elias aan te vangen » (BAK, t.a.p.). Blijkbaar had Reeder Bergers schrijven onbeantwoord gelaten.

(698) ... *Ich habe den Eindruck, dass wir von Stufe zu Stufe von Herrn Elias und seinem VNV erpresst werden. Ich bin fest überzeugt, dass das Auftreten des Herrn Elias und seines VNV eines Tages so unverschämt werden, dass selbst die Verhandlungsfreudigen nicht mehr zustimmen können. Was tun Sie dann ? Ich halte es daher für notwendig, dass nunmehr über Ihren und Ihrer Mitarbeiter Standpunkt hinaus, der kategorisch lautet : 'Der VNV kann durch niemand ersetzt werden', ernsthaft untersucht wird und zwar Stadt für Stadt und Dorf für Dorf, welche Männer der Rex-Partei und welche Männer der DeVlag können tatsächlich, wenn es darauf ankäme, Stellen im öffentlichen Leben als Beamte übernehmen ? Ich bitte sie, diese Arbeit in geeigneter diskreter Form möglichst schnell in Angriff zu nehmen und mir das Ergebnis in einer Aufstellung zuzusenden, aus der ersichtlich ist, welche Posten in Frage kommen und wieviele Posten besetzt werden können.*

(699) BUCHHEIM, *Die SS - das Herrschaftsinstrument*, in *Anatomie des SS-Staates*, I, p. 83-84 en 118-121. IN 't VELD, *De SS en Nederland*, I, p. 20, 30-35.

ken » ([700]). Een lid van de *Dienststelle* Jungclaus had, in opdracht van Berger, geprobeerd in de gelederen der officieren van de Vlaanmse Wacht ([701]) te werven voor de *Waffen-SS*. Maar met « ongehoord gering » sukses. In het waarom van die mislukking bespeurde Berger een « politiek gevaar ». De « militaire afgevaardigde van het VNV » had immers in de kazernes van de bedoelde eenheid de werving vooraf terdege gesaboteerd. Bergers ronselaar had met name te horen gekregen dat de Vlaamse Wacht het VNV en zijn leider trouw bleef, het afschaffen van het Duits als kommandotaal in de *Langemarck* verlangde en voor 't overige met die benaming helemaal niet ingenomen was. Besluit van Berger : de Vlaamse Wacht beschouwt zich niet meer als een hulpkorps van de *Wehrmacht* maar als de kern van een nationaal Vlaams leger. Meteen wordt het zonneklaar waarom er voor een « nationaal bewuste Vlaming » (zoals Elias dat verstaat) geen plaats meer is in de *Waffen-SS* ! « Andermaal moet ik de nadruk erop leggen dat de *Führer* het opstellen van nationale legers verwerpt en om die reden de *Reichsführer* opdracht verstrekte een Germaans Rijksleger op de been te brengen. » Berger toornde verder : indien Elias zich inbeeldt mij en de DeVlag in de weg te staan door het vormen van een nationaal leger of meent tegen de benaming van een SS-Stormbrigade (door de *Führer* zelf gekozen !) storm te mogen lopen, dan zijn er grenzen : een instruktie, ja zelfs een wens van de *Führer*. Wie het waagt die grens te overschrijden wordt zonder aanzien des persoons onverbiddelijk vernietigd ! Zich tot Reeder persoonlijk wendend (*Lieber Kamerad Reeder !*) gaf hij lucht aan zijn woede in een poging om kwetsend ironisch te zijn. Wellicht zegt u mij thans dat alles niet zo'n vaart gelopen zou hebben was *ik* met de DeVlag niet op de voorgrond getreden. Het is mij een trots tenminste in een land « tegen de scheve en onfatsoenlijke toeren van de zogenaamde leiders in de Germaanse ruimten » te hebben kunnen ingaan en hun slagen te pareren. « Dat mij de mogelijkheid geboden werd, stil en geruisloos, een rijkstrouwe organizatie op te richten was slechts met uw steun mogelijk. Daarvoor ben ik u dankbaar. U hebt het Rijk aldus een grote dienst bewezen. »

Even een parentesis. Was Bergers ironische dankbetuiging ongegrond ? Laten wij herinneren aan de forse houding van Reeder tegen het VNV in

(700) Berger aan Reeder, 11 oktober 1943 (BAK, NS 19/1541). Wij ontlenen de term 'opschrikken' aan F. VAN DER ELST, *Dr. Elias als leider van het VNV*, in *Bijdragen*, 3, oktober 1974, p. 91. Anders echter dan Van der Elst beweert, wendde Reeder zich niet rechtstreeks tot Himmler omdàt Berger hem (Reeder) geschreven had, maar omdat hij Himmler nog een antwoord schuldig was op diens brief van 14 september. Het is niet uitgesloten dat Reeders antwoord bespoedigd werd door het toornige schrijven van Berger.

(701) Een door de *Militärverwaltung* in mei 1941 opgericht hulpkorps voor de bewaking van fabrieken en verkeersinstallaties. De werving geschiedde door de VOS (Vlaamse Oud-soldaten) hoofdzakelijk in de gelederen van het VNV. In juni 1943 telde de Vlaamse Wacht (= *Flämische Wachtabteilung*) ruim 2.000 man, de Waalse rexistische tegenhanger, *Garde Wallonne*, ruim 1.500 man. De Vlaamse Wacht mag niet worden verward met de in oktober 1941 door het *Luftgaukommando Belgien und Nordfrankreich* opgerichte Vlaamse Fabriekswacht (vanaf juni 1943 Vlaamse Wachtbrigade) die haar manschappen uitsluitend in de gelederen van het VNV wierf. Getalsterkte eind juni 1943 : ruim 3.000 man.

april 1942. Op de taakverdeling tussen het VNV en de DeVlag, opgedrongen door de *Militärverwaltung* (wellicht onder druk van Berger), had De Clercq toen gereageerd met de persoonlijke mededeling aan Reeder dat hij het dubbele lidmaatschap VNV-DeVlag zou verbieden. Daarop had Reeder met « passende maatregelen » gedreigd — en De Clercq had ingebonden ([702]). Laten wij ook nog Elias' rede van 14 april 1943, waarin hij de DeVlag '*Op zoek naar een Vaderland*' duchtig had aangevallen, in het geheugen roepen. De VNV-leider werd toen daarom door Reeder op de vingers getikt : een uitval tegen de DeVlag was immers ook een uitval « tegen de politiek van het Rijk » ([703]). In november zou de teleurgestelde Elias onder vier ogen verklaren dat De Clercq en hij zelf, « vertrouwend op het woord van de *Militärverwaltungschef* », de VNV'ers ter beschikking van de DeVlag gesteld hadden ([704]). Aangenomen dat het hoofd van het militaire bestuur in zijn *Flamenpolitik* ten opzichte van Himmler en Berger niet over de gewenste vrijheid van beweging beschikte, blijft het een feit dat hij de numerieke aangroei van de DeVlag mogelijk heeft gemaakt en het VNV vóór de krisis van augustus 1943 niet zo krachtdadig heeft verdedigd als nadien.

Terug tot de vertoornde Berger. Aan het slot van zijn brief aan Reeder nam hij het andermaal tegen het VNV op. Het is nu bekend waarom het niet meer werft voor de *Waffen-SS*. De *Militärverwaltung* vindt niet eens meer de tijd, zich om « intern Vlaamse kwesties » te bekommeren ! Indien het zo voortgaat « wordt het VNV een gevaar voor het Rijk » ! Het heeft nu al zijn « gebrek aan fatsoen en zijn trouweloosheid » bewezen. Om te eindigen dreigde Berger : nog acht weken geduld. Maar begin december zou hij « een duidelijke beslissing » uitlokken.

Reeder liet Bergers dreigement onbeantwoord. Wel reageerde hij uitvoerig op Himmlers verzoek om een overzicht van de openbare funkties die in Vlaanderen en Wallonië door DeVlag-leden, resp. rexisten, konden worden « overgenomen ». Maar het gevraagde overzicht bezorgde hij niet. In de plaats van lijsten ontving Himmler een omstandig betoog (zestien getikte bladzijden) tegen de aflossing van de wacht in Vlaanderen door de DeVlag ([705]). Over de aanstelling van rexisten in Wallonië repte hij geen woord.

---

(702) Zie het tweede deel van deze studie in *Bijdragen*, 4, december 1976, p. 115-117.

(703) Hiervóór, p. 88.

(704) Memorandum van een gesprek Elias-Emmendörfer door deze laatste op 26 november 1943, hoogstwaarschijnlijk onmiddellijk na dit gesprek geredigeerd (Evdok). Dr. Heinrich Emmendörfer, *Obersturmführer* in de SA (*Sturmabteilungen der NSDAP*, een door de SS sedert jaren overvleugelde paramilitaire organizatie zonder grote politieke betekenis), bekleedde gedurende de Tweede Wereldoorlog een funktie in de Duitse oorlogsekonomie (in 1943 *Hauptgeschäftsführer der Bezirksgruppe Moselland der Wirtschaftsgruppe Eisenschaffende Industrie*, Luxemburg). Uit de inhoud blijkt dat Emmendörfer het VNV tegen de SS steunde. Elias zou hem ook hebben gezegd dat de DeVlag zich van kulturele vereniging tot politieke partij ontwikkelde « in de meest krasse tegenstelling tot de mijn voorganger en mijzelf gegeven verzekeringen ».

(705) Reeder aan Himmler, 18 oktober 1943 (BAK, NS 19/285).

Rex was er inderdaad reeds sedert 1941 numeriek buiten verhouding tot zijn werkelijke politieke betekenis in het bestuur vertegenwoordigd ([706]).

In zijn door Himmler niet verwachte antwoord ontwikkelde Reeder dezelfde gedachtengang als in zijn speciaal verslag van 28 augustus over de krisis in het VNV ([707]). Alleen vindt men er de argumenten tegen een beroep op de DeVlag breedvoeriger en konkreter in ontwikkeld. Er komt ook één zin in voor waarin Reeder Elias' beslissingen betreurt en afkeurt ([708]). Maar die afkeuring gaat nagenoeg verloren in het pleidooi voor een beter begrip van de houding van de VNV-leider. De twee stukken bewijzen ten overvloede de ongegrond- en onrechtvaardigheid van de bewering dat Reeder, in ambtelijke verslagen aan zijn overheid, kleinmoedig dekking gezocht zou hebben achter een *Sklavensprache* zonder het te wagen het gevoerde beleid rechtstreeks te kritiseren. De teksten spreken voor zichzelf ([709]).

Reeder vangt zijn betoog aan met een lakonische bemerking in antwoord op Himmlers bewering dat het VNV een afdreigingspolitiek bedrijft : de *Militärverwaltung* laat zich niet afdreigen, zij heeft zich steeds kunnen doorzetten, de berichten dienaangaande aan de SS-leiding zijn « onjuist ».

Hij precizeert wat hij verstaat onder de onvervangbaarheid van het VNV. Nooit heeft de *Militärverwaltung* staande gehouden dat het VNV onvervangbaar zou blijven. Maar de DeVlag is momenteel niet in staat de onmisbare administratieve en ekonomische medewerking te waarborgen. Zelfs het *Ersatzkommando* van de *Waffen-SS* te Brussel acht het VNV « onontbeerlijk » voor het sukses van de werving. Het steunen en dulden van het VNV is een kwestie van politieke taktiek. Er komt een einde aan wanneer de nadelen van zijn voortbestaan voor het Duitse belang in zijn geheel zwaarder gaan doorwegen dan de nog te verwachten voordelen. « Dit ogenblik, waar onze vijanden zo verlangend naar wachten, is zeker nog niet gekomen », zo

(706) TB 25 over de periode juni-september 1941 (geredigeerd eind november) (T-501, 106, 488 en 491).

(707) Hiervóór, p. 152.

(708) In zijn in noot 706 aangehaalde aktiviteitsverslag formuleert Reeder zijn negatieve beoordeling wat uitvoeriger en scherper : *Der Leider von VNV hat in einem Augenblick, der mit der italienischen Waffenstreckung zusammenfiel, die aktive Werbung für die Waffen-SS und die Kinderlandverschickung bedauerlicherweise eingestellt... Dieser Schritt, mag er noch sosehr nach Ansicht des VNV aus parteipolitischen Gründen berechtigt sein, [ist] ebenso zu bedauern wie zu misbilligen.* (T-501, 106, 489-490.) Men merke op dat dit verslag pas eind november aan de geadresseerden (enkele tientallen) gestuurd werd.

(709) F. VAN DER ELST, *Dr. Elias als leider van het VNV*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 3, oktober 1974, Kritiek in A. DE JONGHE, *Kanttekeningen bij een artikel van Frans Van der Elst*, in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, VI, 1975, p. 197-238. Voor een goed begrip van Reeders positie in het konflikt VNV-SS verwijzen wij nog naar zijn belangrijk TB 25. Hij ontwikkelt daarin het argument dat de Duitse politiek, paradoksaal genoeg, erin geslaagd is « het Vlaamse gevaar, dat steeds een doodsgevaar was voor de Belgische staat », zelf te bezweren (T-501, 106, 504). Hij nam het van Elias over die dit « wonder » al in zijn brief van 6 juni 1943 had vastgesteld (hiervóór, p. 91).

oordeelt Reeder ([710]). Trouwens, wat is de DeVlag ? Momenteel niets meer dan « een stekje » (*ein Steckling*) dat nog wortel moet schieten en geen doeltreffende werfkracht ontwikkelt ([711]). In vergelijking met het VNV wordt de DeVlag « niet beschouwd als de echte vertegenwoordigster van de Vlaamse belangen maar als een Duitse organizatie ». Ongetwijfeld is Van de Wiele er de laatste tijd in geslaagd zijn zaak met enorme *Schwung* vooruit te helpen. De aangewende middelen om het ledental op te drijven waren echter soms bedenkelijk ([712]). De DeVlag heeft haar aanspraak op het politieke leiderschap in Vlaanderen té sterk laten blijken. Het is hoognodig dat Van de Wieles persoonlijke ambitie van Duitse zijde niet geprikkeld wordt en hem niet meer vertrouwen gegund wordt dan de verantwoordelijke chefs van de bevoegde Duitse diensten. Reeder zegt te begrijpen dat het steunen van de DeVlag voor Himmler een *Herzenangelegenheit* is. Té grote vaderliefde mag echter niet leiden tot het overschatten van de mogelijkheden van het kind. Hij houdt het voor zijn plicht andermaal te bevestigen dat een beroep op de DeVlag ter vervanging van het VNV tot een « politieke katastrofe » zal leiden ([713]).

Berger had Elias en het VNV van « trouweloosheid » beschuldigd. Reeder reageert met de vraag : pleegde Elias « verraad » ? Verbrak hij een op wederkerigheid steunende verplichting tot trouw ? Wie niet tot zelfbedrog geneigd is en geen oogkleppen draagt zal gemakkelijk ontdekken waar de oorzaken van de spanning in Vlaanderen liggen. Hij zal zich dan afvragen : past het ons, Duitsers, verrast en oprecht geërgerd te zijn ? De thans ingetreden passieve houding van het VNV, na zoveel positieve prestaties, is het resultaat van het Duitse gebrek aan tegemoetkoming en van het soms kwetsende wantrouwen. Van geen enkel leider van een nationale minderheid mag

---

(710) Vgl. nog TB 25 over de periode juli-september 1943, geredigeerd begin december. Elias is weliswaar niet steeds gebleken een « konsekwent en vastberaden » leider te zijn. *Trotzdem erfordert es das Interesse des Reiches, jedenfalls seine Unterstützung solange, als es keine anderen Mittel und Wege gibt, sich die Mitarbeit eines massgeblichen Teiles flämischer Persönlichkeiten und eine deutschfreundliche Stimmung der Bevölkerung zu sichern. Eine Stützung des VNV in der Kriegszeit [ist] für das Reich in keiner Weise zukunftbindend und bedeutet keine Festlegung in volkstumspolitischen Dingen. Dem Reich ist nach allen Seiten hin freie Hand für Zukunftlösungen belassen worden.* (T-501, 106, 504-505.)

(711) Reeder haalt enkele voorbeelden ten bewijze aan. Het *Ersatzkommando* van de *Waffen-SS* stuurde aan veertienhonderd in 1920-21 geboren leden van de DeVlag die aan de verplichte tewerkstelling in Duitsland onderworpen waren, een bevel op te komen (*Gestellungsbefehl*). Van slechts vijfentwintig ontving het een antwoord. Dertien meldden zich voor frontinzet. Kommentaar van Reeder : *Die damit zum Ausdruck gebrachte Einstellung dieser jungen Jahrgänge der DeVlag gibt doch wohl zum Nachdenken Anlass.* De werving van leerkrachten voor Duitsland heeft geen sukses hoewel Van de Wiele zelf leraar is. De door de *Communauté Culturelle Wallonne* op touw gezette leergangen Duits trekken meer kursisten aan dan die ingericht door de DeVlag.

(712) Volgens een bekendmaking getekend *Hauptmann* Bömer werd het personeel van Fort II in Wommelgem van 25 augustus 1943 af *en bloc* tot lid van de DeVlag verklaard. De lidgelden zouden per kwartaal aan de bron worden afgehouden. Reeder voegde een afschrift van de *Bekanntmachung* bij zijn verslag aan Himmler.

(713) In zijn meermaals aangehaald TB 25 oordeelt Reeder dat een eventueel verdwijnen van het VNV voor de bezettende macht « een even grote tragedie als voor de Engelsen een komedie zou betekenen » (T-501, 106, 491).

men verlangen dat hij trouw blijft wanneer hem elke mogelijkheid geweigerd wordt zijn volgelingen de suksessen aan te tonen die de enge samenwerking met Duitsland oplevert. Het is ondoenlijk van het VNV steeds maar prestaties te verlangen en dan met wantrouwen terug te betalen — terwijl anderzijds de DeVlag met waardering bejegend wordt. Reeder verklaart het met Elias hierin eens te zijn : voor het merendeel keren de VNV'ers uit Duitsland terug niet als « bekeerden » maar als verbitterde tegenstanders. Ook weet hij dat niet-VNV-gezinde kollaborerende Vlamingen zich ongerust maken over de toekomst ([714]). Geen wonder dat de Vlaamse beloften van de Engelse radio, van de Belgische anglofielen, klerikalen en monarchisten, inslaan. De tijden zijn te ernstig om tot mislukken gedoemde experimenten met de DeVlag te wagen. De « enige oplossing » is een gesloten front van de twee vleugels tegen de gemeenschappelijke vijand. Dat veronderstelt (een illuzie van Reeder) wederkerige achting en beperking van de taken.

Reeder beseft stoute taal te spreken. Maar hij beschouwt het als zijn plicht te waarschuwen vóór het te laat is, ongeacht of Himmler het met hem eens is of niet. De hangende vraagstukken zijn te belangrijk dan dat hij zijn toevlucht zou zoeken in een « gemakkelijk stilzwijgen ». Wie in zulke beslissende aangelegenheden zijn overheid de waarheid niet zegt « is geen nationaalsocialist en niet waard dat hij de grijze uniform draagt ». (Men is ver van de beweerde *Sklavensprache.*)

Maar Himmler reageerde niet op Reeders betoog. Wel bestaat er reden toe te geloven dat *hij,* anders dan de *Militärverwaltungschef,* met het oog op de zuivering van de administratie en de justitie het nodige voorbereidende onderzoek bevolen heeft. Reeder kreeg in het najaar van 1943 inderdaad, vertrouwelijk, inzage van een uittreksel van een memorie die Jungclaus en Ehlers (deze laatste chef van de Sipo-SD te Brussel) voor advies van de *Reichsführer-SS* hadden ontvangen ([715]). (Hoogst merkwaardig, die feitelijke samenwerking van Jungclaus en Ehlers met Reeder achter Himmlers rug.) Het bewuste dokument bevatte een scherpe en in kwetsende bewoordingen gestelde Vlaamse kritiek van het beleid der bezettingsadministratie. Men mag aannemen dat het van de DeVlag uitging. De *Militärverwaltung* werd in de schoenen geschoven duitsvijandige krachten boven duitsgezinde de voorkeur te geven. Al de sekretarissen-generaal, al de hoge magistraten moesten uit hun ambt worden ontzet. Bij dit dokument was een lijst van betrouwbaar geachte opvolgers gevoegd ([716]). Reeder karakterizeerde de memorie als « primitief knoeiwerk », de lijst als een « bloemlezing van professionele onbekwaamheden

(714) Reeder citeert hier Van Thillo, leider van de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen, Delvo (« door u, *Reichsführer,* na de dood van De Clercq, tot zijn opvolger voorgesteld ») en W. Hermans, tot dusver een der sterkste aanhangers van de DeVlag en die onlangs, naar aanleiding van een kort verblijf in Vlaanderen, verklaarde dat de « ondraaglijke kloof tussen de DeVlag en het VNV niet enkel de Vlaams-nationale zaak... maar ook de Duitse zaak in Vlaanderen erg schaadt ».

(715) Memorie Reeder voor auditeur Wilmart, 25 mei 1949, p. 29 (Proc. vF. 351).

(716) Niet aangetroffen.

en politieke onmogelijkheid ». Degrelle volgde het Vlaamse voorbeeld ([717]). Volgens Reeder drong hij daarenboven aan op de onmiddellijke benoeming van een HSSPF te Brussel. Het bezettingsbestuur had immers het bewijs geleverd niet in staat te zijn aan de door het Verzet gevoerde « wild-westoorlog » een einde te maken. Rex en de DeVlag moesten bijgevolg politiebevoegdheid krijgen.

Op de bemoeienis van Degrelle en wat daarmee verband houdt gaan wij aanstonds nader in ([718]). Er valt eerst een feit te vermelden waaruit blijkt dat Himmler zich niet liet ontmoedigen door het verzet van Reeder. Nog steeds in de herfst van 1943, enkele weken na het mislukken van zijn handig aanbod von Falkenhausen een *SS-Polizeibataillon* ter beschikking te stellen voor een zuiveringsoperatie in de Ardennen ([719]), richtte Himmler zich rechtstreeks tot het OKW ([720]). In een uitvoerig schrijven, dat ongelukkig verloren gegaan is, wees hij erop dat het Verzet in België krachtiger opereerde dan in Nederland en Frankrijk, dat het aantal aanslagen er veel hoger lag, dat de Belgische justitie en politie het waagden niet enkel passief maar ook aktief weerstand te bieden tegen het bezettingsbestuur. België, aldus Himmler, wordt « steeds meer en meer een gevarenzone in het bezette Westen ». Slechts de onmiddellijke benoeming van een HSSPF, die ook bevoegd is om het staatsapparaat in zijn geheel van duitsvijandige invloeden te zuiveren, kan het gevaar nog bezweren.

Door het OKW om advies gevraagd reageerde het bezettingsbestuur vanzelfsprekend geheel afwijzend ([721]). Waarop Keitel Reeder naar het hoofdkwartier ontbood. Volgens Reeder liet Keitel, die aanvankelijk geneigd was op Himmlers eis in te gaan, zich tenslotte ertoe overtuigen dat niet te doen. De lezer zal begrijpen dat Reeder, in zijn naoorlogse verdediging, zijn eigen inbreng overdrijft. Natuurlijk was Keitel tegen de machtsaangroei van Himmler in de bezette gebieden. Hij hoefde door Reeder niet te worden aangepord om zich tegen de benoeming van een HSSPF te Brussel te verzetten. Wellicht heeft Reeder de chef van het OKW in zijn blijvend verzet bij gelegenheid gestijfd ([722]). Een memorandum van Reeder voor Keitel persoonlijk

(717) Als noot 715, p. 30-31.
(718) Hierachter, p. 164.
(719) Hiervóór, p. 121.
(720) Als noot 715, p. 43-44.
(721) Als vorige noot.
(722) Over de duidelijk afwijzende houding van het OKW, met name van Keitel en Jodl, ten opzichte van de benoeming reeds in 1942 van een HSSPF te Brussel, zie ons artikel in *Bijdragen*, 4, p. 85, 132-133, en *Premier rapport d'interrogatoire du SS-Standartenführer Canaris, Constantin*, 28 augustus en 22 oktober 1945 (Proc. Can., 0097, p. 4). Belangrijk is verder het schrijven van von John, adjudant van het landleger (*Heer*) bij Keitel, aan Behling, de Duitse advokaat van von Falkenhausen, 15 mei 1950 (BAK, *Alliierte Prozesse*, 4, von Falkenhausen, 91). Als oor- en ooggetuige van schier al de besprekingen van Keitel bevestigt von John dat de chef van het OKW zich tot het einde toe verzet heeft tegen de verwijdering van von Falkenhausen uit Brussel en het vervangen van de *Militärverwaltung* door een *Zivilverwaltung* in België en Noord-Frankrijk. Over de pogingen van Himmler bij Hitler om te Brussel een HSSPF te doen benoemen, schrijft von John : *Hiergegen leistete Keitel, jedoch ohne einmal die notwendige Frage 'Entweder-oder' zu stellen, Widerstand bis Himmler gesiegt hatte.*

geraakte ter kennis van Himmler die heftig tegen de *Militärverwaltungschef* te keer ging en hem zijn oneerlijke houding voor de voeten wierp. Een poging bij de adjudantuur van de *Führer* om een onderhoud Hitler-Reeder mogelijk te maken, haalde geen sukses. Zij lokte slechts het (voor de opvatting van Hitler en zijn rechtstreekse omgeving veelbetekenende) antwoord uit : de zaak is niet dringend ([723]).

De aanklacht van Degrelle en het antwoord van Reeder.

De tussenkomst van Degrelle nu. In de door Reeder gevoerde strijd tegen de SS-infiltratie hebben wij de rexistenleider leren kennen als de rechtstreekse en aktieve bondgenoot van Himmler. Die rol deelde hij met Van de Wiele. Niet von Falkenhausen, maar Reeder was de sta-in-de-weg. De SS-leiding verzuimde dan ook geen gelegenheid om de *Militärverwaltungschef* te treffen.

Zulk een gelegenheid deed zich voor in de tweede helft van oktober 1943. Men herinnere zich Reeders houding na de breuk van 14 augustus tussen het VNV en de SS, meer bepaald zijn betoog van 18 oktober tegen het vervangen van het VNV door de DeVlag in het bestuur van Vlaanderen ([724]). Feitelijk had Reeder toen niet geantwoord op Himmlers konkrete vraag, welke openbare funkties in het bezette België door leden van de DeVlag en Rex bekleed konden worden. Wij noteerden dat Himmler van zijn kant niet gereageerd had op Reeders weigering aan de overwogen zuivering van de administratie en de justitie mee te werken. Er is echter weinig verbeelding nodig om in te zien dat Himmler en Berger zich ergerden over een onwillige *SS-Brigadeführer* die zich in zijn hoge funktie te Brussel zo ongezeglijk aanstelde.

Kort daarop (om precies te zijn : 23 oktober) was Degrelle op bezoek bij Berger in het *SS-Hauptamt* te Berlijn ([725]). De rexistenleider stond toen op het punt om, na een verlof van ruim tien maanden, zich opnieuw bij zijn eenheid in het instruktiekamp te Wildflecken ([726]) te gaan vervoegen. Tijdens dit bezoek bracht Degrelle zijn « biezondere moeilijkheden » in België ter sprake. Hij overhandigde Berger een schrijven dat voor Himmler, eventueel ook voor Hitler bestemd was ([727]).

---

(723) Als noot 720. De vraag is of Reeder hier een juiste voorstelling van zaken geeft. Een onderhoud Hitler-Reeder zonder voorkennis of (en) in afwezigheid van *Militärbefehlshaber* von Falkenhausen, lijkt uitgesloten.

(724) Hiervóór, p. 159.

(725) De datum vindt men in het schrijven van Reeder aan Himmler, 20 december 1943 (hierachter, p. 168).

(726) Sedert de overheveling van de *Légion Wallonie* naar de *Waffen-SS* had het zijn instruktiekamp niet meer te Meseritz maar te Wildflecken.

(727) *Degrelle sprach über seine besonderen Schwierigkeiten und bat mich, beiliegendes Schreiben dem Reichsführer-SS zur evtl. Vorlage beim Führer vorlegen zu wollen.* (Berger aan Himmler, 28 oktober 1943. T-175, 76, 2594578.)

Was het de sluw intrigerende Berger die, om Reeder te pesten, Degrelle voorstelde zijn klachten over het beleid van de *Militärverwaltung* in een brief aan Himmler en Hitler vast te leggen ? Of nam Degrelle zelf het initiatief tot het schrijven om Bergers steun uit te lokken ? Men weet het niet ([728]). Feit is dat Berger en Degrelle in dit geval zo innig samenwerkten dat de opgeworpen vraag van ondergeschikt belang is. Vanwege Degrelle, officier in het Duitse leger, was het een ongehoord stout stuk rechtstreeks Himmler en Hitler aan te schrijven om het beleid van generaal von Falkenhausen en zijn verantwoordelijke *Militärverwaltungschef*, zonder hun voorkennis en in beledigende termen, verdacht te maken ([729]). Dat Berger zich, in het gunstigste geval, als brievenbus van de rexistenleider ter beschikking stelde tekent zijn totaal gebrek aan kieskeurigheid in het gebruik van de middelen om de goede naam van Reeder bij de hoogste gezagdragers in het Rijk te bezwadderen. Want er is geen twijfel mogelijk : voor de chef van het *SS-Hauptamt* was niet von Falkenhausen maar Reeder de verantwoordelijke man die afgemaakt moest worden. Dat blijkt duidelijk uit zijn kommentaar voor Himmler bij de « biezondere moeilijkheden » van Degrelle : de toestand in België verslecht snel ten nadele van de Duitsers. Reeder ziet dat niet of wil dat niet inzien. Hij beseft niet eens dat hij « als een kurk op een fles zit en elk moment weggeveegd kan worden ([730])... Bij een landing zullen Engelse valschermspringers een machtige organizatie in het land aantreffen. » Bergers aantijgingen waren ongegrond. Reeder koesterde geen illuzies over de toestand ([731]).

De aanklacht van Degrelle is verloren gegaan. Het valt de geschiedschrijver evenwel gemakkelijk uit andere ongeveer gelijktijdige stukken ([732]) af

(728) In zijn memorie van 25 mei 1949 voor auditeur Wilmart schrijft Reeder, p. 31, dat hij Degrelle ter verantwoording riep. De rexistenleider zou zich verontschuldigd hebben en de verantwoordelijkheid op Berger afgewenteld. Volgens Degrelle was het Berger die hem voorgesteld had de klachten over het beleid van de *Militärverwaltung* te Brussel in het bureau van het *SS-Hauptamt* te Berlijn te dikteren (Proc. vF. 352). Reeder precizeert niet wanneer hij Degrelle ter verantwoording riep. Deze laatste was op 2 november naar het Oostfront vertrokken, dat is acht dagen vóór Reeder kennis kreeg van het schrijven van Degrelle aan Himmler/Hitler. Indien Reeders versie juist is, dan moet hij Degrelle op het matje hebben geroepen in maart-april 1944 toen deze, na Tsjerkassy, opnieuw maandenlang te Brussel verbleef. Het is niet uitgesloten, zelfs waarschijnlijk, dat Degrelle Berger opzettelijk belast heeft door de waarheid te zeggen : in april 1944 waren hun onderlinge betrekkingen gespannen. Meer daarover in het vierde deel van deze studie.

(729) Reeder wijst nadrukkelijk op die beledigende toon in zijn brief van 19 november aan Keitel en in die van 20 december 1943 aan Himmler (hierachter p. 166 en 168).

(730) *Der Chef der Militärverwaltung sieht es nicht oder will es nicht sehen. Er ist sich dessen nicht bewusst, dass er als Korken auf einer Flasche sitzt und jederzeit hinweggefegt werden kann.*

(731) In zijn TB 25 over de periode juli-september 1943 (afgesloten eind november) waarschuwde Reeder : de schijnbaar rustige toestand in het ambtsgebied mag niet tot het besluit leiden *dass im Falle einer feindlichen Invasion und eines damit verbundenen Aufrufs Englands zum inneren Aufstand nicht ein erheblicher Teil der Bevölkerung zu den Waffen gegen uns zu greifen gewillt ist... Der Eindruck, dass es... dem Engländer leicht gelingen wird, rasch durchzustossen und das Land zu befreien, verbreitet sich immermehr.* (T-501, 106, 473. Zie nog 480.)

(732) De twee in noot 729 aangehaalde stukken en de memorie van Reeder aan auditeur Wilmart van 25 mei 1949, p. 30-31 (Proc. vF. 352).

te leiden welke « biezondere moeilijkheden » de rexistenleider in oktober 1943 bezorgd maakten. Wat met de politieke toekomst van België ? (Had die vraag in oktober 1943, vijf maanden na de overheveling van het Waalse legioen en de politieke prijs die Degrelle toen verklaard had bereid te zijn daarvoor te betalen ([733]), ondertussen nog zin ?) Waarom doet de bezetter nog altijd een beroep op de oude Belgische administratie en op de sekretarissen-generaal die, zonder enige uitzondering, honderd procent anglofielen zijn ? Waarom geeft de *Militärverwaltung* blijk van zoveel slechte wil bij het benoemen van rexisten tot openbare funkties ? Wat doet zij om de rexisten te beschermen tegen moordaanslagen en om de achtergebleven naastbestaanden van de slachtoffers te steunen ?

Laten wij nu eerst het kronologisch verhaal van de feiten nagaan. Terug uit Berlijn na zijn bespreking met Berger bracht Degrelle op 29 oktober, voordat hij naar het Oosten vertrok, een afscheidsbezoek aan Reeder te Brussel. Over zijn onderhoud met Berger enkele dagen tevoren en zijn achterbaks maneuver : een schriftelijke aanklacht bij Himmler en Hitler tegen het beleid van het bezettingsbestuur, loste hij natuurlijk geen woord. Spontaan verklaarde hij met betrekking tot de politieke ontwikkeling in België « volledig vertrouwen in de *Militärverwaltung* » te hebben. In antwoord op een vraag van Reeder zei Degrelle, op weg naar het Oostfront zijn reis in Berlijn te zullen onderbreken voor een bespreking van louter militaire aangelegenheden ([734]).

Degrelle verliet Brussel op 2 november met bestemming Wildflecken ([735]). Zoals voorgenomen stopte hij in Berlijn en ontmoette er de volgende dag opnieuw Berger ([736]). (Voor besprekingen van louter militaire aard had hij niet Berger maar Jüttner, de chef van het *SS-Führungshauptamt*, moeten ontmoeten.) Op 9 november vernam hij in het opleidingskamp te Wildflecken dat Reeder tot *SS-Gruppenführer* was bevorderd. Hij haastte zich de man, wiens beleid hij een paar weken tevoren bij Himmler en Hitler had verguisd, een grote bloemenkorf te doen toesturen en allerhartelijkst te feliciteren. Hij schreef (in het Frans) uiting te willen geven aan zijn vreugde : wegens de grote diensten de zaak van het nationaalsocialisme in België bewezen, had Reeder zijn bevordering in zo hoge mate verdiend ([737]). Op 10 november vertoefde veldmaarschalk Keitel voor een dienstbespreking in Brussel ([738]). Zij betrof niet Degrelle. Na afloop stelde de chef van het OKW

(733) Hiervóór, p. 104.

(734) Vgl. Reeder aan Keitel, 19 november 1943 (T-77, 786, 5514317).

(735) Zakagenda Degrelle, 2 november 1943 (DANNAU, *Ainsi parla Degrelle*, XI, p. 109). Degrelle schrijft : « Vilflèches ».

(736) Als vorige noot, 3 november 1943.

(737) Degrelle aan Reeder, 9 november 1943. Duitse vertaling (T-77, 786, 514320). *Ich lege Wert darauf, Ihnen vor meinen Aufbruch zur Front die wärmsten Glückwünsche auszusprechen und Ihnen die Freude zum Ausdruck zu bringen, die ich bei der Nachricht von einer Ernennung empfand, die Sie durch die hohen Verdienste, die Sie der Sache des Nationalsozialismus in meinem Land erwiesen, in so hohem Masse verdient haben.*

(738) *Kriegstagebuch Kommandostab Ia*, 9 en 10 november 1943 (T-501, 94, 282-283).

Reeder een afschrift van Degrelles aanklacht ter hand ([739]). Zo vernam Reeder hoe dubbelhartig Degrelle tegen hem was opgetreden. Hoewel de rexistenleider formeel enkel de *Militärbefehlshaber* had aangevallen was het Reeder die als de verantwoordelijke *Militärverwaltungschef* naar de pen greep ([740]). Wellicht deed hij het graag om Degrelle op zijn nummer te kunnen zetten. Zijn reaktie kent men uit het schrijven van 19 november aan Keitel ([741]). Zij was krachtig, waardig en beheerst.

Wat de inhoud betreft, aldus Reeder, bevat Degrelles memorie (*Denkschrift*) deels opzettelijke, deels onjuiste beweringen. Ik ken Degrelle « met zijn geestelijke beweeglijkheid en fantazie », ging hij voort. Tegenover mij persoonlijk was hij steeds korrekt. Des te onaanvaardbaarder is de beledigende toon aan het adres van de *Militärbefehlshaber*. Mocht een Duits officier zich ten opzichte van instanties in het Duitse Rijk dergelijke kritiek hebben veroorloofd, dan zou hij binnen de kortste keren wegens ondergraving van de *Wehrmacht* (*Zersetzung der Wehrmacht*) voor een krijgsraad zijn gedaagd. Zal men zulk een houding aanvaarden van een Waal die tot 1940 « zeer belgicistisch » was en bij het begin van de oorlog, tot 10 mei 1940, « niet steeds duitsgezind » ? Zijn onberispelijk gedrag als soldaat verontschuldigt niets. Men begrijpt dat Reeder de gelegenheid niet liet voorbijgaan om Keitel te wijzen op « de mentaliteit en de labiliteit » van Degrelle : eerst een beledigende aanval tegen het beleid van de *Militärverwaltung*, kort daarop loftuiting, een grote bloemenkorf en overstelpende gelukwensen voor de *Militärverwaltungschef*. Reeder wist dat Rex, bij middel van memories, op het hoogste niveau aan het stoken was tegen het bezettingsbestuur. Om die reden achtte hij het dringend noodzakelijk Degrelle bij Himmler van antwoord te dienen. Maar voorzichtig wenste hij eerst te vernemen of Keitel het daarmee eens was en, zo ja, welke houding de *Militärverwaltung* diende aan te nemen. Blijkbaar vreesde hij Himmler en Hitler, Degrelles beschermers, voor het hoofd te stoten ([742]).

Keitel stelde het sein op groen. Maar ook hij schreef voorzichtigheid voor. Reeders antwoord *via het OKW* moest, *in de gepaste vorm*, zuiver zakelijk zijn derwijze dat het de *Reichsführer-SS* voorgelegd kón worden ([743]).

---

(739) Reeder aan Keitel, 19 november 1943 (T-77, 786, 5514317).

(740) *Wer die Militärverwaltung angreift, greift auch ihren verantwortlichen Chef an*, zou Reeder op 20 december aan Himmler schrijven. Zie nader hierachter, p. 168.

(741) Zie noot 739. Reeders schrijven aan Keitel verscheen in een weinig nauwkeurige Franse vertaling in Ch. d'YDEWALLE, *Degrelle ou la triple imposture*, Brussel, 1968, p. 175-176. Blijkbaar kent de schrijver de oorsprong van het dokument niet. Zie nog hiervóór, noot 296.

(742) *Da Degrelle persona grata bei Hitler war, musste die erbetene Stellungnahme sorgfältig abgewogen werden.* (Memorie Reeder voor auditeur Wilmart, 25 mei 1949, p. 29. Proc. vF. 352.)

(743) Handschriftelijke notitie dd. 27 november 1943 van Keitel op het schrijven van de 19e van Reeder (T-77, 786, 5514317). *Ich habe kein Bedenken, wenn der Chef der Militärverwaltung, Präs. Reeder, in* geeigneter Form über OKW *sein rein sachlich gehaltene Auffassung zu dem Brief niederlegt... Die Stellungnahme des Präs. Reeder müsste allerdings geeignet sein, an den RFSS gegeben zu werden.*

Hitler bleef buiten de kwestie. Keitel had hem Degrelles schrijven niet ter kennis gebracht.

In weerwil van die aanmaning tot voorzichtigheid spaarde Reeder zijn woorden niet in het toegelaten schrijven aan Himmler ([744]). Hij schetste eerst het karakter van Degrelles geschrift : een ongelofelijk mengsel van opzettelijk en feitelijk onjuiste beweringen, een produkt van de geestelijke beweeglijkheid en fantazie van de steller, een stuk waarvan men nauwelijks geloven kan dat het voor de *Führer* bestemd was — en ging dan voort : het stuk is niets meer dan een primitieve poging van Degrelle om de *Militärverwaltung* buitenspel te zetten en zelf als de enige verstandige man in België te voorschijn te treden.

Voor zover het mogelijk was Degrelles onzakelijke beweringen zakelijk te beantwoorden verklaarde Reeder zich daartoe bereid. 1. De toestand in België (Reeder schrijft 20 december 1943) is inderdaad ernstig. De *Militärverwaltung* beseft dat sedert lang (versta : zij heeft niet gewacht op de alarmkreet van Degrelle). De oorlogvoering vergt van het bezette België steeds zwaardere prestaties. Maar anders dan voor Nederland en voor Noorwegen is er van Duitse zijde nog niet de geringste toezegging gedaan aangaande de politieke toekomst van het land ([745]). Op dat punt heeft Degrelle gelijk. Een verklaring in die zin zou de toestand wezenlijk ontspannen. Rekening houdend met het *Einsatzbefehl* voor het bezettingsbestuur ([746]) « kan ze ech-

(744) Reeder aan Himmler, 20 december 1943. *Geheime Kommandosache* (BAK, NS 19/1567). Uit niets blijkt dat Reeder Himmler schreef via het OKW.

(745) Twee verklaringen van *Reichskommissar* Seyss-Inquart over het behoud van Nederlands zelfstandigheid dateren van 29 mei en 26 juli 1940 (DE JONGHE, *Hitler I*, p. 288 en 445). Twee andere van latere datum (12 maart en 29 mei 1941) waren alles behalve geruststellend (IN 't VELD, *De SS en Nederland*, p. 150-151). Reeder zinspeelt hier zeer waarschijnlijk op de rede van *Generalkommissar* Schmidt-Münster van 26 oktober 1941 te Utrecht voor de kaderleden van de NSDAP in Nederland en van Musserts NSB. Over die rede schreef *Volk en Vaderland*, het weekblad van de NSB, 31 oktober 1941 : « Met stormachtig gejubel werd in zijn rede de mededeling ontvangen, dat de *Führer* een zelfstandig geordende, Nederlandse volksgemeenschap wenste onder nationaal-socialistische leiding. » *Het Nationale Dagblad* de krant van de NSB, had 28 oktober geschreven : « *Oberdienstleiter* Schmidt... knoopte in zijn rede aan bij de bekende beslissing van de *Führer*, dat de Nederlanden niet bij het Duitse Rijk zullen worden ingelijfd, doch volop in de gelegenheid zullen worden gesteld een zelfstandig staatsbestuur te handhaven. » Het verdient opmerking dat in de samenvatting van Schmidts rede in de *Deutsche Zeitung in den Niederlanden* van 27 oktober die passus ontbreekt. (De inlichtingen over de rede van Schmidt danken wij Dr. In 't Veld.) *Le Nouveau Journal* vestigde op 30 en 31 oktober de aandacht van haar lezers op de (volgens die krant geruststellende) verklaringen van Schmidt. Met betrekking tot de politieke toekomst van Noorwegen verklaarde *Reichskommissar* Terboven 27 september 1943 te Oslo : *Es ist der unwiderrufliche Wille des Führers, nach dem siegreichen Ende dieses Kampfes ein nationales und soziales Norwegen in Freiheit und Selbständigkeit entstehen zu lassen.* De verklaring verscheen in grote opmaak op de één in *Brüsseler Zeitung*, 28 september en *Le Nouveau Journal* (met kommentaar), 29 september 1943. Zie nog *Volk en Staat*, 28 september 1943. Volgens de instrukties van 27 september van *Reichspressechef* Dietrich aan de Duitse journalisten mocht die wilsuiting van de *Führer* niet op de frontpagina verschijnen en was kommentaar van de korrespondenten « ongewenst » (BAK, *Sammlung Oberheitmann*, ZSg 109/44, nr. 237/43).

(746) Het *Einsatzbefehl* waarvan Reeder hier gewag maakt is de negatieve instruktie van Hitler (*OKW-Erlass*, getekend Keitel) aan von Brauchitsch, opperbevelhebber van het landleger, 14 juli 1940 : *Der Führer hat hinsichtlich der Zukunft des belgi-*

ter niet afgelegd worden ». 2. Omdat enkel het Duitse belang doorslaggevend mag zijn en wij slechts op die manier het land volledig kunnen exploiteren, heeft het bezettingsbestuur óók de gevestigde Belgische administratie « ingespannen voor de Duitse overwinning ». Een minderheidsregering ([747]) uitsluitend samengesteld uit nieuweordegezinden (zoals Degrelle dat verlangt) is tot mislukken gedoemd omdat zij niet over het administratieve apparaat voor de toepassing zal beschikken. De ervaringen van de Eerste Wereldoorlog zijn dienaangaande beslissend. 3. Vier sekretarissen-generaal, Plisnier (Financiën, tevens voorzitter van het komitee der sekretarissen-generaal), Nyns (Openbare Onderwijs), De Winter (Bevoorrading) en Schuind (Justitie) probeerden, niet als anglofielen maar als nationaalbewuste Belgen, zich aan de eisen van de *Militärverwaltung* te onttrekken en aldus oppositie te voeren. Zonder blijvend sukses evenwel. Schuind werd intussen uit zijn ambt ontzet. Daartegenover staan enkel drie nieuwe-ordegezinde sekretarissen-generaal ([748]) die « beslist positief werk leveren ». Degrelle weet dat, onderstreept Reeder. Tegen mij zegt hij dat Romsée « zijn vriend » is — maar dat belet hem niet al de sekretarissen-generaal als « honderd procent anglofielen » te brandmerken en hij verzwijgt (of weet niet) dat zijn partijgenoot De Meyer, sekretaris-generaal van openbare werken, vaak in belangrijke kwesties met zijn niet *deutschfreundlichen* kollega's *tegen* de eisen van het bezettingsbestuur positie kiest. 4. Aan de benoeming van de Foy tot sekretaris-generaal van justitie wijdde Reeder nagenoeg een volledige bladzijde. In welke bewoordingen hij dat deed weten onze lezers reeds ([749]). Het feit dat Reeder zo uitvoerig op de kwestie inging rechtvaardigt de veronderstelling dat Degrelle ook de benoeming van de Foy (men denke aan de wegvoeringen van 1940) bekritizeerd had. 5. Degrelles klacht over de slechte wil van de *Militärverwaltung* om bij het benoemen tot openbare funkties een beroep te doen op rexisten, beschouwde Reeder als een « belediging ten aanzien van al de nationaalsocialisten in de bezettingsadministratie ». Numeriek betekent Rex niets meer. Als politieke beweging is het al aanzienlijk oververtegenwoordigd in het bestuur. Degrelle zelf weet zeer goed dat hij voor nieuwe benoemingen op sleutelposities niet meer over bekwame en onberispelijke kandidaten beschikt. De *Militärverwaltung* is in elk geval niet bereid zich haar personeelspolitiek te laten voorschrijven door *Herr* Degrelle. Indien het Duitse belang dat eist zal zij rexistische kandidaten *niet* benoemen. 6. Het bezettingsbestuur doet al het mogelijke om moordaanslagen op rexisten te voorkomen of de daders op te sporen. Voor de bijstand aan de achtergebleven naastbestaanden

schen Staates noch keine endgültige Entscheidung getroffen. De instruktie was echter duidelijk pro-Vlaams en anti-Waals : *Er wünscht einstweilen jede mögliche Förderung der Flamen einschl[iesslich] Rückführung der flämischen Kriegsgefangenen in ihre Heimat. Den Wallonen sind keinerlei Vergünstigungen zu gewähren.* (T-501, 96, 857. Afschrift. Over de juli-instrukties van Hitler, A. DE JONGHE, *op. cit.*, p. 186-198.)

(747) Reeder bedoelt het komitee der sekretarissen-generaal.

(748) Leemans (Ekonomische Zaken), Romsée (Binnenlandse Zaken) en De Meyer (Openbare Werken), de eerste twee bekende VNV'ers, de laatste een rexist.

(749) Hiervóór, p. 130.

stelde zij rijkelijke middelen ter beschikking. Maar de partijadministratie van Rex zelf bleef herhaaldelijk in gebreke.

Na die zakelijke opmerkingen trok Reeder enkele besluiten. De politieke argumenten van Degrelle, die hij soms « fascinerend » kan ontwikkelen, eisen voorzichtigheid en voorbehoud. Het bezettingsbestuur zelf tegen een beledigend geformuleerde aanval te verdedigen zei Reeder beneden zijn waardigheid te achten. Degrelles dapperheid wordt niet betwist. Dat mag de *Militärverwaltung* evenwel niet beletten eens ronduit te zeggen wat zij denkt over de politieke houding van de rexistenleider.

Gedreven door zijn « grote ambitie en de hem eigen ijdelheid » streeft Degrelle er onmiskenbaar naar zich « als de ongekroonde koning in België » op te dringen. Daarom verlangt hij volmachten ([750]). Daar hij echter terdege beseft het bezettingsbestuur op zijn weg te zullen vinden, probeert hij de opperste leiding in het Rijk rechtstreeks te beïnvloeden en de *Militärverwaltung,* door aanvallen tegen haar beleid, in diskrediet te brengen. Hij gaat daarbij weinig kieskeurig te werk. Gedurende zijn oponthoud in België (van december 1942 tot november 1943) poseerde hij, in aangelegenheden die hem volstrekt niet aangingen, alsof de *Militärverwaltung* op hem te wachten zat alvorens een beslissing te treffen. Men stelle zich voor welke geruchten de weinig diskrete Degrelle dan verspreid zou hebben over zijn aanstaande *Machtübernahme,* met al de politiek gevaarlijke gevolgen daarvan ! Degrelle en zijn partij zijn niet opgewassen tegen de taak, de politieke leiding van België over te nemen. Zal men opwerpen, aldus nog Reeder, dat ook de *Führer* en de NSDAP vóór 1933 niet over een grote aanhang beschikten ? De vergelijking gaat niet op. Degrelle en zijn partij hebben al té veel taktische zwenkingen uitgevoerd dan dat zij uit de kracht van hun eigen opvattingen een volksbeweging kunnen scheppen. In weerwil van Degrelles onbetwistbare redenaarstalent en zijn persoonlijke dapperheid zal Rex nooit boven een partijaangelegenheid uitgroeien.

's Mans dubbelzinnigheid en onoprechtheid moeten Reeder wel sterk getroffen hebben. Nadat hij zijn besluiten had neergeschreven kwam hij andermaal, zonder kommentaar, terug op de tegenstelling tussen enerzijds de aanval van Degrelle tegen de *Militärverwaltung* en anderzijds de uitbundige felicitaties van dezelfde Degrelle een paar weken later. Reeder kon zich op dat punt, in een stuk dat voor Himmler bestemd was, geen te rake kommentaar veroorloven. Had Keitel hem niet op het hart gedrukt voorzichtig te zijn en zijn antwoord aan de *Reichsführer* « in gepaste vorm » te stellen ? Misschien heeft de geërgerde *Militärverwaltungschef* zich enkele maanden later,

(750) Volgens Reeder verlangde Degrelle als Belgische *Volksführer* of tenminste als een Belgische Darnand erkend te worden. (Darnand was in de regering-Laval staatssekretaris, speciaal bevoegd voor het handhaven van de openbare orde en veiligheid.) De verwezenlijking van dergelijke plannen, betoogde Reeder, zou *al* de kollaborerende Vlamingen en 99 % van de Walen tegen Degrelle in het gelid hebben gebracht (TB 26 over de periode oktober-december 1943, geredigeerd begin maart 1944. T-501, 106, 710).

begin maart 1944, bij de eindredaktie van een aktiviteitsverslag aan het OKH ([751]), iets vrijer gevoeld. In een genuanceerde typering van de rexistenleider noteerde hij behalve de talrijke kwaliteiten als de innemendheid, de persoonlijke moed, het sterk ontwikkelde kameraadschapsgevoel, de grote *soldatische Passion,* ook de opvallende gebreken : in politieke kwesties wispelturig, gemakkelijk te beïnvloeden, vaak onhandig en (dàt was de trek die hij voor Himmler verzwegen had) « wat het karakter betreft dikwijls onbetrouwbaar » (*charakterisch manchmal unzuverlässig*). De jongste ervaring met Degrelle zal Reeder wel een en ander geleerd hebben.

Zoals voordien in konfrontaties met de zakelijke Reeder gaf Himmler ook dit keer de indruk niet aan te dringen. Hij beperkte zich tot een vriendelijk bericht van ontvangst. Hij had, schreef hij, « met grote belangstelling en begrip » kennis genomen van Reeders antwoord ([752]).

Himmler schreef dat begin januari 1944. Toen wist hij dat er zich in het kamp van de Vlaamse kollaboratie een feit had voorgedaan dat hem nog eens de gelegenheid zou bieden door zijn ondergravende en parallelle politiek de invloed van het SS-complex in het bezette België te verstevigen : op 15 december had Elias zich schriftelijk tot de *Reichsführer-SS* gewend met het verzoek om een onderhoud. In welke omstandigheden de VNV-leider daartoe besloten had, verneemt de lezer bij het begin van het volgende en laatste deel van deze studie.

(751) TB als in vorige noot, 709.

(752) Himmler aan Reeder, 10 januari 1944 (BAK, NS/1567).

NASCHRIFT

Het hoofdstuk over Degrelle als Himmlers bondgenoot tegen Reeder (p. 44-84) was reeds gezet toen lic. E. Verhoeyen onze aandacht vestigde op een paar uiterst belangrijke stukken die in het NCWO II bewaard worden en er deel uitmaken van een nog niet geïnventarizeerd fonds (*Nachlass Baumann* (1)). Zij betreffen de beweegredenen van Degrelle toen hij begin april 1941 besloot zich als vrijwilliger voor het Duitse leger te melden, en het antwoord van Keitel, namens Hitler, op dit verzoek. Wij danken onze vakgenoot lic. Verhoeyen voor zijn vriendelijk gebaar en onze kollega drs. W. Meyers voor het bezorgen, op het laatste moment nog, van de volledige tekst van Degrelles brief.

♣

Op 10 april 1941 schreef Degrelle als leider van Rex aan Hitler (2) :

Führer,

Des mois ont passé depuis que je suis revenu des prisons françaises. Et, depuis ces mois-là, j'assiste, inactif, à l'héroïque et magnifique effort de la jeunesse allemande, en train de créer la plus grande épopée de tous les temps.

Vous devez comprendre certainement, Führer, ce qui se passe dans mon âme : le sort de mon pays est en suspens ; tant que la guerre ne sera pas finie, je me rends parfaitement compte qu'aucune solution ne sera donnée à la Belgique. Après six années de lutte très violente, après des mois de cachot et de tourments, je me sens livré à un chômage qui m'est beaucoup plus dur que les luttes du passé et les tourments dans les prisons.

Je suis patient. J'attendrai avec calme l'heure où votre sagesse règlera le sort de l'Occident. Ce qui m'est lourd, ce n'est pas l'attente, mais l'inaction totale à laquelle je suis livré, alors que toute votre Jeunesse lutte et combat, elle, dans le sacrifice et la gloire.

Penser qu'à cette heure incomparable du destin, je suis immobile et stérile, m'est particulièrement amer. Je voudrais, moi aussi, lutter, combattre, ne faire, avec votre Jeunesse, qu'un bloc de foi, de courage, de volonté.

---

(1) Majoor Baumann was in de *Militärverwaltung* te Brussel bevoegd voor o.m. de *Légion Wallonie* zolang deze eenheid deel uitmaakte van het landleger (vóór 1 juni 1943, datum van de overheveling van het legioen naar de *Waffen-SS*).

(2) NCWO II, *Nachlass Baumann*, 10-11. Afschrift. Degrelle overhandigde zijn in het Frans gestelde brief aan Thedieck met verzoek aan de *Militärverwaltung* voor een Duitse vertaling te zorgen, die hij dan zou tekenen. Vgl. de in volgende noot vermelde aantekening van Reusch.

C'est pour sortir de cette inaction que je vous écris, Führer, afin d'obtenir de vous l'honneur insigne de pouvoir lutter, fraternellement, à côté de vos soldats.

Pendant la durée de la guerre, je ne puis, politiquement, être d'aucune utilité. Laissez-moi donc alors, Führer, mettre à votre disposition, sur les champs de bataille, ma force et ma jeunesse !

Je sais que les étrangers ne peuvent lutter dans vos armées. Mais n'ai-je pas assez souffert, à cause du IIIe Reich, au cours de ma lutte et au fond de dix-neuf cachots successifs, pour que vous ordonniez une exception en ma faveur ? Appelez-moi où vous voulez, à l'aviation, aux Panzerdivisionen, au poste le plus modeste ou le plus ingrat des SS, n'importe où, je serai heureux et fier de mettre ma vie à la disposition de votre idéal.

Führer, je suis certain que vous ne me refuserez pas cette joie.

Vous vous souviendrez du jeune homme qui, dès 1936, venait à Berlin vous apporter le salut de REX.

Vous vous souviendrez de la vigueur avec laquelle, pendant le long combat rexiste, nous avons, à Rex, défendu le droit de l'Allemagne à la vie et les principes du National-Socialisme.

Vous vous souviendrez enfin, Führer, de mes pauvres camarades rexistes assassinés en 1940 et des milliers d'autres qui ont connu, avec moi, les privations et les tourments des prisons.

Vous me permettrez, j'en suis convaincu, de mêler mon effort à l'effort de la jeunesse du IIIe Reich et de m'engager volontairement parmi vos troupes. Je serai infiniment heureux, malgré mon attachement à mon foyer et à mes quatre petits enfants, de connaître le destin militaire de votre jeunesse héroïque.

Que Dieu, Führer, conduise vos drapeaux à la victoire et à la paix.

Rex vaincra !

Degrelle.

1, drève de Lorraine,
Bruxelles.

Eveneens op 10 april 1941 had Degrelle te Brussel een onderhoud met *Kriegsverwaltungsrat* Dr. W. Reusch, een van Reeders rechtstreekse medewerkers die om zijn grondige meertaligheid bekend stond. Over dit onderhoud redigeerde Reusch dezelfde dag een voor Thedieck en Reeder bestemde aantekening (*Vermerk*) waarin hij de brief van Degrelle samenvatte ([3]). (Het is betekenisvol dat Reeder zich de moeite niet getroostte Degrelle, die toch leider van een politieke kollaborerende beweging was, persoonlijk te woord te staan.) Over de motivering van het verzoek van de rexistenleider aan Hitler noteerde Reusch : Degrelle weet dat zijn inbreng als soldaat niet veel betekent. (*Degrelle wisse, dass er als Soldat wenig mitbringe.*) Hij beseft dat een politieke aktiviteit in België voor hem, voorlopig, onmogelijk is. Om

(3) NCWO II, *Nachlass Baumann*, 601.

redenen die hij, van Duits standpunt uit zegt volkomen te begrijpen, kan de *Militärverwaltung* inderdaad een politieke aktiviteit zoals Degrelle die volgens zijn temperament zou wensen, niet toelaten. Maar het is hem ondraaglijk passief te blijven wanneer er duizenden Duitsers vallen voor een zaak die ook de zijne is. Hij gelooft ook zijn land te dienen wanneer hij in de rangen van het Duitse leger vecht.

Het is duidelijk dat Degrelle begin april 1941 besloot de weg van de militaire kollaboratie op te gaan omdat hij die van de politieke versperd vond. Politiek was de toestand voor hem toen inderdaad uitzichtloos.

Over het bestaan en de inhoud van Hitlers antwoord tast men thans minder in het duister dan wij aanvankelijk vermoedden. Degrelle beweert, na de oorlog, van Keitel een uitvoerige en vriendelijke brief ontvangen te hebben waarin te lezen stond dat de *Führer* hem niet toelaten kon « naar het front » te vertrekken, daar hij (Degrelle), omwille van zijn politieke aktiviteit, onmisbaar was in België ([4]).

Het is juist dat Degrelle, begin juli, via de *Militärbefehlshaber* te Brussel, een persoonlijk schrijven van Keitel ontving. De rexistenleider vernam aldus dat zijn verzoek in het Duitse leger te worden opgenomen, « om principiële reden » was afgewezen ([5]). Hitler wenste dus geen uitzondering ten gunste van Degrelle. Voor buitenlanders die zich vrijwillig meldden was er geen plaats in het Duitse leger, tenzij in de rangen van de *Waffen-SS* wanneer de vrijwilligers Germanen waren. Zover was de rexistenleider in juni 1941 nog niet. Men is ver van de na-oorlogse versie van Degrelle : Hitler liet mij niet naar het front vertrekken omdat ik in België politiek onmisbaar was. Men kan zich moeilijk voorstellen dat Hitler Keitel zou opgedragen hebben in die zin te antwoorden : had Degrelle immers zelf niet zijn verzoek gerechtvaardigd door de overweging dat er voor hem, voorlopig, in België geen politieke rol was weggelegd ?

(4) Hiervóór, p. 51.
(5) Het schrijven van Keitel aan Degrelle niet aangetroffen. Er wordt melding van gemaakt in een aantekening van 4 juli 1941 betreffende een onderhoud van Thedieck met Rouleau, plaatsvervanger van Degrelle (NCWO II, *Nachlass Baumann*, 598-600).

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

All. Proz.	Alliierte Prozesse
BAK	Bundesarchiv Koblenz
BDC	Berlin Document Center
Can.	Canaris
DeVlag	Deutsch Vlämische Arbeitsgemeinschaft Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap
Evdok	Eigen verzameling dokumenten
FG	Feldgendarmerie
FK	Feldkommandant(ur)
GFP	Geheime Feldpolizei
Gen.Qu.	Generalquartiermeister
GenStdH	Generalstab des Heeres
Gestapo	Geheime Staatspolizei
HSSPF	Höherer SS- und Polizeiführer
IfZM	Institut für Zeitgeschichte München
IMT	International Military Tribunal
KdoSt	Kommandostab
MBBNf	Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich
MBF	Militärbefehlshaber in Frankreich
MGB	Militair Gerecht België (auditoraat-generaal Brussel)
MVC	Militärverwaltungschef
NCWO II	Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog
NSDAP	Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei
NSJV	Nationaalsocialistische Jeugd Vlaanderen
Ob.West	Oberbefehlshaber West
OFK	Oberfeldkommandant(ur)
OKH	Oberkommando des Heeres
OKW	Oberkommando der Wehrmacht
PAB	Politisches Archiv Bonn
Pol	Polizei (dienst in de afdeling Verwaltung van het bezettingsbestuur te Brussel)
Proc.	Proces
Pv.	Proces-verbaal
Qu (Verw)	Quartier (Verwaltung) in het OKW
RfSS	Reichsführer-SS

RSHA	Reichssicherheitshauptamt
RvOA	Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie Amsterdam
Sipo-SD	Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst
SS	Schutzstaffel
SSHA	SS-Hauptamt
STAN	Staatsarchiv Nürnberg
StS	Staatssekretär
TB	Tätigkeitsbericht van Reeder aan het OKH
T (gevolgd door drie getallen)	Gemikrofilmde dokumenten : German Records Microfilmed at Alexandria, Va. (GRMA). Het eerste getal duidt de reeks aan, het tweede de filmrol, het derde het *frame*.
VAVV	Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen
vF.	von Falkenhausen
VHZ	Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte
VNV	Vlaams Nationaal Verbond
WFSt	Wehrmachtführungsstab in het OKW